

Značaj Antuna Vramca za razvoj kajkavske književnosti

Ivančić, Dorotea

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:586281>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet

Dorothea Ivančić

Značaj Antuna Vramca za razvoj kajkavske književnosti

Završni rad

Rijeka, 2019.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

Dorothea Ivančić

Matični broj: 0009077445

Značaj Antuna Vramca za razvoj kajkavske književnosti

Završni rad

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest

Mentor: dr.sc. Irvin Lukežić red.prof

Rijeka, rujan 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Značaj Antuna Vramca za razvoj kajkavske književnosti* izradila samostalno pod mentorstvom dr.sc. Irvina Lukežića red.prof.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Dorotea Ivančić

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ŽIVOTOPIS ANTUNA VRAMCA	2
3. KNJIŽEVNOST VRAMČEVA DOBA	7
3.1. ANTUN VRAMEC I STARIJA KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST	8
3.2. ANTUN VRAMEC I KASNOSREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST	9
3.3. OPĆE ZNAČAJKE HRVATSKE SREDNJOVJEKOVNE KNJIŽEVNOSTI	10
3.4. ANTUN VRAMEC U OZRAČJU HUMANIZMA I REFORMACIJE	11
4. ANTUN VRAMEC, REFORMATOR ILI VJERAN KATOLIK	13
5. ANTUN VRAMEC U ULOZI POVJESNIČARA	15
5.1. KRONIKA POVIJESNI IZVOR ILI KNJIŽEVNO DJELO?	17
5.2. SADRŽAJNA ANALIZA KRONIKE	19
5.2.1. PERVA DOBA	19
5.2.2. DRVGA DOBA	20
5.2.3. TRETIA DOBA	20
5.2.4. CHETERTA DOBA	22
5.2.5. PETA DOBA	23
5.2.6. SEZTA DOBA	25
6. PROMIŠLJANJA I OPAŽANJA SADRŽAJNE ANALIZE KRONIKE	36
7. POSTILA, DJELO KOJE ANTUNU VRAMCU DAJE PJESNIČKE ODREDNICE	38
8. SLIKA SUVREMENOSTI ŠESNAESTOGA STOLJEĆA U DJELIMA ANTUNA VRAMCA	41
9. STIL I JEZIK U DJELIMA ANTUNA VRAMCA S NAGLASKOM NA STIL I JEZIK KRONIKE	44
10. ZAKLJUČAK	49
11. SAŽETAK	51
12. IZVORI I LITERATURA	52
12.1. PRIMARNI IZVORI	52
12.2. SEKUNDARNI IZVORI	52
12.3. INTERNETSKI IZVORI	53

1.UVOD

Kajkavsku književnost šesnaestoga stoljeća svakako je jednim djelom obilježilo djelovanje Antuna Vramca. Ovoga književnika možemo uz Ivana Pergošića smatrati jednim od začetnika i predvodnika starije hrvatske kajkavske književnosti. Vramec nažalost nije plodonosan stvaratelj literarnih djela, napisao je svega dva djela, *Kroniku* i *Postilu*, ali doprinos koji je svojim djelima dao hrvatskoj književnosti je nemjerljiv. Značaj je veći tim više što je on autor koji u jeku latinizma stvara na narodnom jeziku, a svrha njegovih djela je moralna i poučna. Antun Vramec svojim stvaralaštvom dokazuje da je sjever Hrvatske u ono vrijeme imao jake književne uzdanice. Njegov rad pokazatelj je pravila da su svećenici vrlo dobri i sposobni pisci književnih djela koja ostavljaju dubok trag u povijesti književnosti.

Prvi istraživači koje je zaokupila figura Antuna Vramca u hrvatskoj književnoj i kulturnoj povijesti bili su Juraj Ratkay, Baltazar Adam Krčelić, Toma Mikloušić, Pavao Ritter Vitezović, Janko Barle i Ivan Kukuljević Sakcinski te već u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću nastaju prve studije o ovom velikanu hrvatske književne povijesti. Mnogi intelektualci kao što su Franjo Bučar, Franjo Francev, Eduard Hercigonja, Stjepan Ivšić, Antun Raič, Nikola Radojčić, Olga Šojat, Josip Turčinović, a posebice Vatroslav Jagić, Vjekoslav Klaić i Alojz Jembrih dali su mnoge podatke i donijeli mnoštvo zaključaka, ali smatram da ja još svojim proučavanjem i sintezom istraživanja gore navedenih mogu dati doprinos proučavanju Vramčeva stvaralaštva. U radu iznosim rezultate istraživanja navedenih teoretičara uz vlastite komentare, ideje i zaključke.

Glavni cilj i okupacija moga istraživanja jest dokazati tezu da je Antun Vramec na razmeđu teologije i povijesti. Ovu tezu želim dokazati na sadržajnoj analizi njegovih djela, s posebnim naglaskom na analizi *Kronike*, koja je iznimno značajna jer ju mnogi povjesničari književnosti smatraju prvim kajkavskim povijesnim djelom. Ovu konstataciju podupirem i ja u svom radu. Cilj je na primjerima iz *Kronike* dokazati da ovo djelo uistinu opisuje sveukupnu dotad poznatu povijest svijeta i to na precizan i vjerodostojan način.

Analizom sadržaja *Kronike* želim dokazati i tezu da Vramec osim što slijedi uzore srednjovjekovnih kroničara, on stoji i uz bok njima. Radom želim pokazati Vramčev doprinos razvoju kajkavske književnosti.

Književna veličina Antuna Vramca počiva u tome što nije slijedio konvencije svoga vremena, odbio je stvarati na latinskom iako mu je to kao jednom visokoobrazovanom svećeniku

priličilo. Nije pisao strogo u maniri svoga vremena već je uzore tražio u prošlosti zbog čega su ga njegovi suvremenici smatrali zaostalim i nevažnim književnikom koji se ugleda u ono što više nije u književnoj modi jer kronika kao književni žanr zasigurno nije štivo koje pišu humanisti i renesansni velikani.

Vramec će svojim trudom i zalaganjem dokazati da nikako nije imitator postojećih djela već da je inovativan, moderan i revolucionaran. On svom puku, a na kraju i hrvatskoj književnosti, poklanja djela nastala u maniri srednjega vijeka s elementima humanizma i renesanse. Jedina misija prilikom stvaranja *Kronike* i *Postile* bila je da ova djela budu puku na korist, da obrazuju, poduče i podignu moralnu svijest o životu, povijesti i katoličkoj vjeri. Danas možemo reći da je Vramec tu misiju zasigurno ispunio jer njegova djela su prvi priručnici na narodnom jeziku. Druga misija koju je ispunio jest ogroman doprinos književnosti i povijesnoj dijalektologiji.

2. ŽIVOTOPIS ANTUNA VRAMCA

Antun Vramec je jedna od najzagonetnijih ličnosti u hrvatskoj starijoj književnosti. U svoje vrijeme, ali i danas poznatiji je kao teolog i svećenik što ne čudi jer je njegov književni opus vrlo oskudan, napisao je tek dva značajna djela, *Kroniku* koju slobodno možemo smatrati jednim od prvih hrvatskih ljetopisa, te *Postilu*, koja Vramca definira kao teologa i pjesnika. Njegov doprinos književnosti nikad nije osporavan, ali malo je onih koji su prepoznali njegovu važnost za raniju hrvatsku književnost. Jedan od prvih proučavatelja lika i djela Antuna Vramca je u osamnaestome stoljeću u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda bio Vatroslav Jagić, slavni filolog i jezikoslovac, koji živi i djeluje na jednakom geografskom području kao i Antun Vramec. Najveći doprinos istraživanju i analiziranju djelatnosti i života ovoga kajkavskoga velikana dao je Alojz Jembrih. Biografskim elementima bavili su se još Branko Vodnik, Olga Šojat, Josip Turčinović i Franjo Šanjek, a naj iscrpnije studije dali su Vjekoslav Klaić i Alojz Jembrih. Odabrala sam radove Jembriha i stare studije Klaića kao glavno polazište mojem istraživanju lika Antuna Vramca. Osim kod povjesničara književnosti biografske elemente pronalazimo i u samoj *Kronici* što je dokaz da je Vramec doista u ovo djelo udahnuo svoju dušu te *Kroniku* s te strane možemo promatrati i kao povijesni izvor o autorovu životu i životu ljudi onog vremena.

O njegovom životu nema mnogo podataka koje sa sigurnošću možemo potvrditi pa tako nije poznat točan datum njegovog rođenja. Pretpostavlja se da je 1538. rođen u Ormožu, malenom gradiću u Sloveniji, koji se nalazi na današnjoj hrvatskoj granici.¹ Postoji i podatak Branka Vodnika, a istu teoriju zagovara i Olga Šojat, koji kaže da je Vramec rođen u Vrbovcu kraj Samobora², ali taj podatak više nije relevantan jer su novija istraživanja dokazala da je Ormož mjesto gdje je svoj život započeo Vramec. Josip Turčinović i Franjo Šanjek prihvaćaju tezu Alojza Jembriha te i oni navode Ormož kao mjesto rođenja. Izvori nam gotovo ništa ne govore o njegovom djetinjstvu i mladosti, jedino što znamo da obitava i djeluje u Varaždinu i širem varaždinskom području. Kao i svi intelektualci onoga doba on odlazi na školovanje u jedan od centara europske kulture i znanosti, Beč. Zapisi nam govore da je polazio Sveučilište u Beču, a studirao je filozofiju, pravo i teologiju, tri najcjjenjenija smjera na Filozofskom fakultetu.³ Sljedeći zapis o njegovom životu seže u godinu 1565. kada se Vramec našao u Rimu što zapravo i ne čudi jer je Rim teološko i filozofsko središte, a on je tamo pristigao kao mladi svećenik željan znanja koji žudi za stjecanjem iskustva, u gradu se zadržao gotovo dvije godine djelujući kao kapelan.⁴

Sa sigurnošću znamo da se 1569. vraća u domovinu te obavlja svećeničku službu u Zagrebu, u župi na Griču.⁵ Vrlo brzo seli iz Zagreba u obližnji Varaždin gdje mu tadašnji biskup, slavni Juraj Drašković dodijelio arhiđakonat.⁶ Iz sudskih zapisa saznajemo da je često djelovao kao arbitar u raznim sporovima mještana svoga arhiđakonata. Vramec je već kao vrlo mlad svećenik postao ugledan među narodom, te je zadobio povjerenje velikih moćnika i istaknutih

¹ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.242.; Jembrih u poglavlju Tragom Antuna Vramca iznosi biografske podatke kojima sam se služila za svoje istraživanje i promišljanje o životnom putu Vramca jer ih smatram povijesno najtočnijima, ali valja i reći da su Jembrihova istraživanja najopširnija te je svaki detalj objašnjen

² VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj VIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913. , str.207.

³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.242.

⁴ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.242.

⁵ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str. 242.

⁶ , JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.243.

povijesnih osoba onoga vremena, neki od njih su Stjepan Gregorijanec (gospodar Medvedgrada), Juraj Drašković (poznati biskup i ban), Emerik Pethej (javni službenik i vrhovni bilježnik), Ladislav Bukovački (viceban), Petar Ratkaj (vrhovni kapetan kraljestva), a prijateljevaio je i s još jednim velikanom kajkavske književnosti, Ivanom Pergošićem.⁷ Jedna zanimljivost vezana uz život Vramca jest ta da je upravo u njegovu doba August Šenoa smjestio radnju svoga slavnoga, povijesnoga romana *Zlatarovo zlato*.⁸ Tako je Vramec i sam jedan od likova u romanu, a ostale povijesne ličnosti koje se spominju su Kristof Ungnad, Juraj Drašković, Krupići i Stjepan Gregorijanec s kojima se Vramec tijekom svoga života družio i surađivao. U Vramčevu životu zabilježen je jedan njegov sudski spor zbog kojeg je pretpostavljam i lišen službe župnika na Griču. Priča kaže da je Vramec zbog neisplate plaće tužio suca Ivana Blažekovića.⁹ Uobičajeno je bilo da kada bi se lokalni župnik zamjerio ili ušao u spor s nekim lokalnim moćnikom tada bi se župnik micao sa svećeničke dužnosti u tom mjestu. Stoga pretpostavljam da je upravo ovaj spor razlog Vramčeva povlačenja. Slično zaključuje i Klaić koji pak u svojim istraživanjima nije pronašao podatke od 1576. do 1578.¹⁰ Olga Šojat navodi podatak da je 1579. Vramec nastupio kao svjedok u parnici protiv Stjepana Gregorijanca, a ovaj će događaj Šenoa uvrstiti u svoj roman.¹¹

Vramec se povlači iz javnosti te se posvećuje književnom radu. Vrlo vjerojatno u ovom periodu piše neznačajna manja književna djela, ali lako je moguće da tada nastaju prvi nacrti za *Kroniku* i *Postilu*. Njegov književni rad usko je vezan i uz tiskarsku djelatnost u Ljubljani. Razdoblje u kojem Vramec djeluje, razdoblje je reformacije i protureformacije, te goruće potrebe za opismenjavanjem puka, prevođenje, tiskanjem, i pisanjem vjerskih te svjetovnih

⁷JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.243.

⁸ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.104.

⁹ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.243.

¹⁰ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.243.

¹¹ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.104.

djela. Iz ovih razloga većina je obrazovanih svećenika prionula tiskarskoj djelatnosti. Tako Vramčevu tiskarsku karijeru vežemo uz suradnju s Ivanom Manliusom iz Ljubljane.¹²

Izvori nam govore o Vramčevoj tiskarskoj djelatnosti te je negdje krajem 1570-ih Vramec postao župnikom u Štajerskoj, u Brežicama.¹³ Njegova svećenička služba i tiskarska djelatnost sada ga je vezala za Sloveniju, a udaljila od Hrvatske. Od ovoga trenutka Vramec počinje djelovati na slovenskom jeziku. Stoga je vrlo zanimljiva činjenica da u ovom periodu nastaje njegova *Kronika* koja je pisana hrvatskim kajkavskim jezikom. Vramec iako rođen u Sloveniji nije zaboravio Hrvatsku i svoj hrvatski kajkavski jezik, te je ljubav prema jeziku i zemlji iskazao pišući ovo velebno djelo na svom materinskom jeziku i dijalektu. Stvarajući djelo, zasigurno nije bio svjestan doprinosa kojeg daje hrvatskoj književnosti, a upravo je ovaj ljetopis ključan za razvoj hrvatske kajkavske starije književnosti.

Pitanje koje se nameće pri istraživanju Vramčeve biografije Vatroslavu Jagiću, Vjekoslavu Klaiću, Alojzu Jembrihu, a sada i meni, je pitanje zašto svoju *Kroniku* Vramec nije tiskao u Hrvatskoj. Znamo da negdje u ovo vrijeme djeluje tiskara u Nedelišću koja je i ranije izdavala kajkavska djela. Problem s tom tiskarom je njezino simpatiziranje reformatora te je Vramec prisiljen *Kroniku* tiskati u Ljubljani. Koliko je Juraj Drašković imao utjecaja na Vramca svjedoči posveta *Kronike* njemu te je na taj način zapečaćeno njihovo prijateljstvo.

Kao mnogi svećenici i Vramec je imao svoju družicu i djecu, ljudi su to znali i nisu negodovali, ali sad je nastupilo vrijeme katoličke obnove, te su svećenici koji su imali obitelj ostali bez povlastica. Od Vramca je zatraženo da otpusti svoju ženu i istupi iz braka, ali je on to odbio, te ga je biskup kaznio.¹⁴ U vrijeme zagrebačkog biskupa Ivanuša Monosloj Krančića, 1582., razriješen je svećeničkih dužnosti.¹⁵ Oduzimanje svećeničkih povlastica nije zaustavilo Vramca te se on vrlo brzo vraća u blizinu svoga rodnoga kraja i postaje župnikom

¹² JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str. 243.-244.

¹³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.243.

¹⁴JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str. 244.

¹⁵ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.105.

u Stenjevcu, a potom u milom mu i srcu dragom Varaždinu, gradu koji će obilježiti njegov život, posebice onaj književni.¹⁶

U Varaždinu je nastavio suradnju s Ivanom Pergošićem koju je započeo još kao mladi intelektualac u Zagrebu.¹⁷ Suradnja Ivana Pergošića i Antuna Vramca učinila je Varaždin kulturnim i književnim središtem Banske Hrvatske. Varaždin je sada postao plodno tlo za razvoj kajkavske književnosti. Zasigurno je Ivan Pergošić imao pozitivan utjecaj na Vramčev književni rad, a može biti i da ga je upravo on potaknuo na stvaranje djela kao što su *Kronika* i *Postila*. Varaždin je i mjesto koje je Vramec odabrao za tiskanje prvog izdanja svoje *Postile*.¹⁸ Nažalost ne postoje konkretni dokazi o suradnji Ivana Pergošića i Antuna Vramca jer iza sebe nisu ostavili nijedno zajedničko djelo. Mogućnost njihove suradnje leži u postojanju varaždinskoga književnoga i kulturnoga kruga. Ovaj krug čini četverac Antun Vramec, Ivan Pergošić, Blaž Škrinjarić i Blaž Antilović.¹⁹ Za suradnju Blaža Antilovića, Blaža Škrinjarića i Antuna Vramca postoje dokazi u izvorima te pretpostavljam da se prema tome i suradnja s Ivanom Pergošićem nameće kao logična. Jedan od ključnih dokaza suradnje Antuna Vramca i Blaža Škrinjarića jest predgovor djela *De agno pachali* koji je Škrinjarić posvetio Vramcu.²⁰

Vramec je imao i političku karijeru te je tako u nekoliko navrata sudjelovao na zasjedanjima hrvatskog sabora.²¹ Pred kraj svoga života u Varaždinu daje tiskati *Postilu* (1586.)²²

¹⁶JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str. 244.

¹⁷JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.244.

¹⁸JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.244.- 245.

¹⁹JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.245.

²⁰JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.245.

²¹JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.245.

²²JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.245.

Godine 1588. umire Vramec, datum njegove smrti nije poznat, ali sigurno je umro prije 10.srpnja.²³ Svoju materijalnu ostavštinu ostavio je svome sinu Mihajlu i ženi Luciji što je profesor Klaić dokazao u svojim istraživanjima.²⁴

3.KNJIŽEVNOST VRAMČEVA DOBA

U petnaestome stoljeću prisutan je posljednji odjek srednjovjekovne književnosti, te se osjeća nagovještaj novoga književnoga razdoblja, humanizma. U šesnaestome stoljeću humanizam i renesansa uzeli su maha u hrvatskoj književnosti, a ujedno je ovo stoljeće vrijeme kada piše Antun Vramec. U ovom periodu buja tiskana književnost te se razvija svjetovna knjiga.²⁵ Tada u hrvatsku književnost na velika vrata ulazi i tiskana knjiga te se većom dostupnosti širi čitalačka publika.

U hrvatsku književnost struje utjecaji iz Italije, a to se posebno osjeća u Dalmaciji dok na sjeveru Hrvatske prevladava utjecaj germanskog područja.²⁶ Književnost srednjeg vijeka, pa onda humanizma i renesanse, najrazvijenija je bila u južnoj Hrvatskoj tj. u Dalmaciji i Dubrovniku. Stvaralaštvo Antuna Vramca dokaz je da nove tekovine postoje u kajkavskoj književnosti sjeverne Hrvatske.²⁷ Osim humanizma i renesanse u Vramčevo vrijeme velik značaj ima i književnost reformacije, a mnogi teoretičari književnosti njega svrstavaju u taj krug. Razlog prodora reformatorske književnosti u Hrvatsku leži u tome što se većina hrvatskih pisaca školovala na sveučilištima u Beču i Pragu.²⁸ Na taj način dolazi do doticaja hrvatskih

²³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.245.-246.

²⁴ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.245.-246.

²⁵ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I .Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913., str.67.

²⁶ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913., str.67.-69.

²⁷ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913.,69.-71.

²⁸ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913., str.191.-192.

pisaca i reformacije te sada humanizam slabi, a jača utjecaj književnosti njemačkog govornog područja.²⁹

Sredinom šesnaestoga stoljeća na sjeveru Hrvatske javlja se hrvatski protestantski književni pokret, a za razvoj ovog pokreta u Hrvatskoj zaslužan je uraški književni krug.³⁰ Razlog zbog kojega ovaj književni pokret nije zahvatio cijelu Hrvatsku je velik utjecaj latinske književnosti na jugu te opasnost od Osmanlija koja prijete cijeloj zemlji, a posebice rascjepkanost hrvatskih krajeva.³¹

3.1. ANTUN VRAMEC I STARIJA KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST

Kajkavska književnost u srednjem vijeku, a takva praksa nastavila se i u novom, bila je manje zastupljena od književnosti na čakavskom i štokavskom dijalektu. Dalmacija je već u srednjem vijeku dala nekoliko velikana hrvatske književnosti, a čakavski književni standard isprva ima dominantnu ulogu u književnosti. Pisci sjeverne Hrvatske stvaraju uglavnom na latinskom i njemačkom jeziku. Početke kajkavske književnosti možemo tražiti u glagoljaškom stvaralaštvu. Naime popovi glagoljaši, da bi postigli veću čitanost, u svoja djela unose elemente kajkavskog dijalekta te se na taj način isprepliću kajkavska i čakavska književnost.³² Većina povjesničara književnosti Ivana Pergošića smatra začetnikom i predvodnikom starije kajkavske književnosti, a po mom sudu odmah iza Ivana Pergošića po značaju dolazi Antun Vramec. Prema tome *Decretum*, *Kronika* i *Postila* smatraju se prvim kajkavskim ostvarajima, a zatim slijede *Prekmurska pjesmarica*, djela Blaža Škrinjarića, Jurja Habelića, književni rad članova obitelji Zrinski te stvaralaštvo Adama Baltazara Krčelića. Tek je barok prva plodonosna književna epoha za stvaralaštvo na kajkavskom književnom standardu.

²⁹ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913., str.191.-192.

³⁰ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj VXIII. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb 1913., str.195.-197.

³¹ KOLUMBIĆ, Nikica, Odjeci protestantizma u hrvatskih pisaca katoličke sfere, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, XVI. stoljeće-protestantizam i reformacija, Književni krug, Split 1992., str.40.

³² KEKEZ, Josip, Prožimanje usmene i pismene kajkavske književnosti starijih razdoblja, Časopis KAJ, Broj II/86, godina XIX., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, str.29.

Iz svega navedenog vidljivo je da je Vramec vrlo napredan pisac koji je već u šesnaestome stoljeću stvorio dva značajna kajkavska djela koja će poslužiti kao uzor nasljednicima. Kajkavski književnici bili su intelektualci zavidnog obrazovanja, a njihov jezik pokazuje zavidnu sposobnost prikazivanja duhovnog i materijalnog života kajkavskog područja.³³

Kajkavska književnost svoj razvoj započinje upravo u vrijeme Vramčeva književnog stvaranja, a vrhunac doživljava u osamnaestome stoljeću, a u vrijeme ilirskog pokreta u devetnaestome stoljeću interes za kajkavskom književnosti naglo opada.³⁴ Kada gledamo sadržaj, ona je pretežno religiozno-poučnog karaktera, a to je najbolje vidljivo iz Vramčevih djela.³⁵

3.2.ANTUN VRAMEC I KASNOSREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST

Kada sagledamo stvaralaštvo Antuna Vramca književno-kronološki tada bi njegov literarni rad trebao pripadati hrvatskoj književnoj renesansi i humanizmu, ili nekom ranom nagovještaju baroka, ali povjesničari književnosti i jezikoslovci kao što su Dalibor Brozović i Eduard Hercigonja djela Antuna Vramca stilski i tematski smještaju u srednjovjekovnu književnost. U svojim književnim i jezičnim analizama ovu tezu potvrđuju i Alojz Jembrih te Vjekoslav Klaić.

Prije svega treba naglasiti da u Vramčevim djelima postoje elementi renesanse i humanizma, također u *Kronici* i *Postili* uviđamo prosvjetiteljski i preporoditeljski karakter.

Tvrdimo li da stvaralaštvo Vramca pripada hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, potrebno je definirati neke opće značajke srednjeg vijeka u hrvatskoj književnosti.

³³ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.14.

³⁴ ŠOJAT, Antun, Kratki navuk jezičnice horvatske, Jezik stare hrvatske književnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2009., str.2-4.

³⁵ŠOJAT, Antun, Kratki navuk jezičnice horvatske, Jezik stare hrvatske književnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2009. , str.3.

3.3.OPĆE ZNAČAJKE HRVATSKE SREDNJOVJEKOVNE KNJIŽEVNOSTI

Srednjovjekovna hrvatska književnost datira se od sedmoga stoljeća tj. od prvih početaka pismenosti pa sve do petnaestoga stoljeća.³⁶ Iz ove periodizacije vidljivo je da Vramec nikako ne pripada ovom književnom periodu, ali kako to uvijek biva nemoguće je u periodizaciji napraviti strogi rez između pojedinih razdoblja tako da Vramec, ali i mnogi drugi pisci, nastavljaju stvarati u maniri hrvatskog književnog srednjovjekovlja.

Najveći domet hrvatskog srednjovjekovnog stvaralaštva jest glagoljaška književnost, a upravo je u toj književnosti Vramec pronašao svoj uzor. Najranija hrvatska srednjovjekovna književnost prenosi se usmenim putem.³⁷ Glavna odlika srednjovjekovne književnosti jest podučavanje o vjerskim spoznajama, tako da prvenstvo ima duhovna književnost.³⁸ Ova značajka je vrlo izražena u oba Vramčeva djela te već u duhovnom karakteru i svrsi podučavanja o katoličkoj vjeri možemo označiti *Kroniku* i *Postilu* kao srednjovjekovna djela odnosno, djela pisana u duhu srednjovjekovne poetike.

Duhovna tematika kojom obiluje srednjovjekovno stvaralaštvo prevladava u *Postili* koju možemo smatrati u potpunosti vjerskim djelom, dok *Kronika* s druge strane naginje svjetovnoj tematici, ali uz nezaobilazne vjerske elemente koji se ogledaju u biblijskoj povijesti i bilježenju pontifikata rimskih papa. Većina srednjovjekovne proze definira se kao moralno-didaktična, a ovu značajku također posjeduju *Kronika* i *Postila*.³⁹ Krugu moralno-didaktičke književnosti pripada homiletička, odnosno propovjedna proza, a *Postilu* žanrovski definiramo kao zbirku homiletičke proze.⁴⁰ U prozi srednjeg vijeka pisac teži jednostavnosti jezika te stil prilagođava čitatelju. Pisac ulaže određeni napor da djelo bude jednostavno i svima razumljivo, a na takav je način stvarana i pisana *Kronika*. Krajem srednjega vijeka propovjedi se upotpunjuju vjernim i slikovitim prizorima, buja stilizacija, javljaju se citati te

³⁶ ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.3.

³⁷ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.3.

³⁸ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.3.

³⁹ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.37.

⁴⁰ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.37.

se uviđa utjecaj novije retorike, a sve to je prisutno u *Postili*.⁴¹ Legendarna proza još je jedan vrlo popularan žanr u srednjem vijeku koji se veže uz živote svetaca te ju nije moguće odvojiti od poučne književnosti.⁴² Vramec nije pisao legende, ali je u *Postili* jedan dio posvetio životima svetaca u kojima su prisutni elementi srednjovjekovnih legendi.

Ljetopisi su vrlo zastupljena vrsta svjetovne srednjovjekovne književnosti, a *Kronika* se žanrovski zbog njezinih elemenata i načina na koji je pisana po godinama i događajima o kojima govori definira kao ljetopis.

3.4. ANTUN VRAMEC U OZRAČJU HUMANIZMA I REFORMACIJE

Humanizam je razdoblje kojem bi Vramec barem vremenski trebao pripadati, a glavna odlika humanizma je latinizam, po svemu sudeći Vramec po struci teolog i svećenik posjedovao je sve preduvjete da postane latinist, ali ostao je vjeran narodnom jeziku.

Odlika humanizma je stavljanje čovjeka u središte, te didaktičnost.⁴³ Jedino čega ne nedostaje u djelima Vramca je poučnost, ali čovjek nije u središtu. Doduše u *Kronici* i *Postili*, Vramec se poziva na čovjeka, stvara da bi obrazovao čovjeka, običnom čovjeku poklanja svoje djelo.

Značajka hrvatskog humanizma jest prožimanje duhovne i svjetovne tematike u jednom te istom djelu.⁴⁴ Naš kajkavac to radi u svojim djelima.

Franjo Šanjek, crkveni povjesničar Vramca smatra izdankom hrvatskog humanizma i predvodnika zagrebačkih i varaždinskih humanista.⁴⁵

Rafo Bogišić još je jedan teoretičar koji Vramca klasificira kao hrvatskog humanista šesnaestoga stoljeća koji djeluje u varaždinsko-zagrebačkom humanističkom krugu.⁴⁶

⁴¹ ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.37.

⁴² ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.39.

⁴³ BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija Književni krug, Split, 1992., str.5.

⁴⁴BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija Književni krug, Split, 1992., str.7.

⁴⁵ ŠANJEK, Franjo, Povijesna razmišljanja Antuna Vramca (1538.-1587.), Dani hvarskog kazališta, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993., str.196.

Antun Vramec prijateljeval je s latinistom i humanistom Blažom Škrinjarićem, što dokazuje da je dobro poznao humanistički rad, te vrlo vjerojatno i sam bio u njega uključen.⁴⁷ Latinske posvete u *Kronici* i *Postili* također su jedan od elemenata humanizma i latinizma.⁴⁸

U svojim djelima Vramec junacima često pridaje epitete kao što su *prečasni*, *preuzvišeni*, a ovi epiteti su tipični za humanističku književnost.⁴⁹ Jedan od ključnih dokaza koji ukazuju na humanizam u Vramčevoj književnosti su njegovi antički uzori te spominjanje slavni grčkih i rimskih pjesnika u svojoj *Kronici*.⁵⁰ Vramec pomno bilježi rođenje ili smrt velikih pjesnika kao što su Vergilije, Ciceron, Sapfa, Homer, te uz njihovo ime obavezno pridjeva *uzvišeni*, *slavni* i slično. Antičkoj povijesti posvećuje veliku pažnju te pomno prati događaje u starom Rimu i staroj Grčkoj, a iz njegova pera proizlaze pothvati junaka kao što su Cezar, August i Aleksandar Veliki.

Kronika je pisana u maniri srednjeg vijeka, ali zasigurno je sve gore navedeno odrednica humanizma, te možemo reći da je Vramec na tragu humanizma u svojim djelima. Još jedan razlog zašto ga se stavlja u kontekst humanizma jest taj što hrvatski humanizam ima snažnu povezanost s reformacijom, a njega se nerijetko proziva kao reformatora.

Bogišić humanizam kod Vramca pronalazi u tome što u svoja djela nije utkao nove priče ili novu revolucionarnu tematiku, već slijedi antičke, ali i srednjovjekovne uzore, a antika je najveći uzor humanizma te slobodno možemo reći da je humanizam dijete antike.⁵¹

⁴⁶BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.29.

⁴⁷BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.30.

⁴⁸ BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.30.

⁴⁹ BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.30.

⁵⁰ BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.30.

⁵¹ BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992., str.30.

4. ANTUN VRAMEC, REFORMATOR ILI VJERAN KATOLIK

Mnogi hrvatski velikodostojnici i pisci bili su posredno ili neposredno uključeni u protestantizam. Neki od njih kao npr. popovi glagoljaši koji djeluju u uraškom tiskarskom krugu ili oni iz pazinskog kruga bili su optuživani kao pristalice reformacije. Tako neki izvori pokušavaju smjestiti Vramca u krug protestantskih vjerskih pisaca.⁵² Vramcem u okviru protestantizma bavio se profesor Vjekoslav Klaić, a činjenice *za i protiv* Vramca kao reformatora iznosi i Alojz Jembrih. Jedan od teoretičara koji Vramca smješta u krug protestantizma jest Franjo Bučar. Još jedan proučavatelj Vramca kao teologa u književnosti je Branko Vodnik. On ga smješta na protestantsku stranu te o njemu kaže sljedeće:

„Vramec je katolik, ali nigdje ga ne vidimo u katoličkoj reakciji, pače ona ga svuda progoni, jer joj je sumnjiv. On je pisao na jeziku narodnom što se u ono doba smatralo pristajanjem uz reformaciju; Kroniku je štampao u protestantskoj tiskari u Ljubljani, Postilu mu je štampao Manlius, koga je inkvizicija upravo protjerala iz Kranjske; napokon Vramec je bio i oženjen, pa se čini i posve vjerojatnom tradicijom da je inkvizicija spalila njegovu Kroniku, i zato su se sačuvala tek dva primjerka.“⁵³

Prvi susret sa protestantizmom Vramec je vrlo vjerojatno imao u Beču tijekom studija, ali doba je to kada je tadašnji vladar Ferdinand I. u progonu protiv luteranaca.⁵⁴ Sve životne činjenice idu u prilog tome da je Vramec do kraja svog života bio vjeran rimskoj katoličkoj Crkvi. Franjo Bučar kao dokaze moguće povezanosti Vramca i reformatora navodi njegov nenadani odlazak u Ljubljano. Također Bučar navodi da je on trebao biti jedan od prevoditelja u Tübingenu, odnosno trebao je djelovati u uraškom krugu.⁵⁵ Alojz Jembrih je na temelju istraživanja Franje Bučara i Vjekoslava Klaića zaključio da je teško moguće smjestiti Vramca u uraški krug. Konkretnih dokaza o tome da je Vramec bio sljedbenik protestantizma nema. Proučavatelji teologije Antuna Vramca, Matija Murko i Nikola Radojčić smatraju da u

⁵²JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.70.

⁵³ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj VIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913. str.209.-210.

⁵⁴ BUČAR, Franjo, Povijest hrvatske protestantske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1910. str.233.-244.

⁵⁵JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.80.

njegovim djelima *Kronici* i *Postili* ima elemenata protestantizma.⁵⁶ S druge strane Josip Turčinović u svojoj knjizi *Antun Vramec sporni hrvatski teolog* iznosi zaključak da on ipak nije bio reformator.

Moj zaključak o povezanosti protestantizma i Vramca jest taj da su to ipak samo nagađanja, jer sve njegove biografske činjenice govore da je bio i ostao vjeran katoličkoj Crkvi. Prije svega boravio je u Rimu i tamo postao doktor teologije, a smatram da je upravo to najveći dokaz njegove odanosti i vjernosti papi i Rimu. Da se kojim slučajem u Beču i Štajerskoj Vramec priključio reformatorima on nikad ne bi završio doktorski studij u Rimu. U prilog tome da je on vjeran katoličkoj Crkvi govori njegovo prijateljstvo s biskupom Jurjem Draškovićem. Pokazao se i vrlo dobrim župnikom. Nije javno kritizirao Crkvu osim što je zamjerao prodaju simonija, ali nikad nije govorio protiv katoličkog nauka.⁵⁷ Njegova djela također možemo smatrati dokazom njegove vjernosti, *Postila* je prije svega zbirka katolički nastrojenih propovijedi. Jedine mrlje u njegovoj crkvenoj karijeri zbog čega zapravo i postoje indicije da je bio reformator jest činjenica da je imao ženu i djecu, govori protiv simonija te njegovo zalaganje za narodni jezik kao i tiskanje *Kronike* u protestantskoj tiskari.

Opravdanje za prekoračenje celibata ne postoji, ali ne treba u tome tražiti tračak protestantizma, već treba situaciju sagledati realno. U srednjem vijeku, ali i mnogo kasnije bilo je uobičajeno da svećenik ima djecu i ženu, a bilo je i čestih slučajeva da katolički svećenici zalažu za narodni jezik u crkvenoj službi. U Vramčevu slučaju stvaranje na narodnom treba gledati kao ljubav prema domovini i želja da njegov puk razumije njegova djela i njegovu riječ. Treće što neki zamjeraju Vramcu je tiskanje *Kronike* u Ljubljani, a pri tom kao da zaboravljaju da je ovo vrijeme kada je protestantska tiskara u Ljubljani jedina koja djeluje u blizini s obzirom da tada Vramec boravi u Štajerskoj. Vramec je bio možemo reći ispred svoga vremena jer je shvaćao potrebu da puk treba dobiti svjedočenje vjere na njemu razumljivom jeziku. Kakva je, naime, korist od propovijedanja ako oni kojima je propovijed namijenjena nju ne razumiju. *Postila* je iz današnje perspektive veliki književni ostvaraj, ali ako ju promatramo u okviru onog vremena tada je to onda uistinu revolucionarno djelo, prvo vjersko djelo na kajkavskom jeziku kojeg danas nikako ne možemo stavljati u kontekst protestantskog književnog ostvaraja. Teološkim aspektom *Postile* bavio se Josip Turčinović te je i on zagovaratelj stava da u Vramčevim djelima nema mjesta za protestantske ideje.

⁵⁶JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.73.

⁵⁷ O tome piše u *Postili*

Antun Vramec je iz svojih usta govorio o sebi kao o poslušnom katoličkom svećeniku, a to dokazuje izjavom:

„*Smrtnike sam poučavao da se drže svetog zakona.*“⁵⁸

Zaključno, moj je stav na temelju više sagledanih stajališta jest taj da je Vramec bio i ostao pravovjerni katolik, a jednako mišljenje dijele Mihovil Kombol i Alojz Jembrih. Kombolovo (1961.) i Jembrihovo (1981.) istraživanje možemo smatrati najrelevantnijim jer su najnovija i s najviše činjenica i dokaza. Franjo Šanjek još je jedan protivnik podmetanja protestantizma Antunu Vramcu te o njemu kaže da posjeduje zavidan stupanja tolerancije u tumačenju posttridentske katoličke obnove.⁵⁹

5. ANTUN VRAMEC U ULOZI POVJESNIČARA

U srednjovjekovnoj književnosti ljetopisi, odnosno, kronike učestala su djela, naročito u svjetskoj književnosti. Stoga ne čudi da su se naši domaći pisci odlučili za pisanje jedne ovakve vrste, jedan od takvih pisaca je Antun Vramec. Kako sama *Kronika* sadržava neke biografske elemente iz Vramčeva života i objektivno opisane situacije svakodnevnog života, te povijest svijeta slobodno ju možemo smatrati povijesnim izvorom. Kada sagledamo činjenicu da je *Kronika* relevantna kao povijesni izvor onda joj možemo dati epitet prvog kajkavskog povijesnog djela. *Kronika* je dugo vremena čekala svoju analizu s lingvističkog i književnog stajališta, a osoba koja se tome potpuno posvetila je Alojz Jembrih.

Danas ovo djelo promatramo kao svjedoka vremena, ne samo povijesnih događaja već i jezika, književnog stila i kulture šesnaestoga stoljeća.

⁵⁸ Vramčev autograf u inkunabuli koja je danas pohranjena u knjižnici bečkih dominikanca; uvršteno u rad prema referenci na JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.30.

⁵⁹ ŠANJEK, Franjo, Povijesna razmišljanja Antuna Vramca (1538.-1587.), Dani hvarskog kazališta, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993., str.196.

Nikola Radojčić o Vramcu i *Kronici* kaže sljedeće:

*„Antun Vramec je svakako vrlo zanimljiva i značajna pojava u hrvatskoj književnosti druge polovine XVI. stoljeća. Njegova Kronika pokazuje smjelost i riješenost čovjeka koji želi da kaže istinu pod svaku cijenu. Sigurno da mu nije služilo kao preporuka kod crkvenih ljudi i vlasti kad je pisao da su neke pape imale djecu, da su opet druge bacale svoje suparnike u zatvor ili da su bili oholi ljudi. Zato je Vramčeva Kronika veoma laskava pojava za Hrvate u XVI. stoljeću.“*⁶⁰

Ovaj ljetopis poseban je iz još jednog razloga, on nam naime opisuje i svjedoči povijest sjeverne Hrvatske koja je u srednjem, ali i na početku novog vijeka zanemarena naspram južne i središnje Hrvatske. Vramca kao pisca ljetopisa možemo smatrati povjesničarom ili barem povjesničarom u pokušaju. Franjo Šanjek Vramca naziva povjesnik te priznaje njegov doprinos zapisivanju povijesti.⁶¹ Razlog zbog kojeg ga možemo smatrati povjesničarom jest što u ono vrijeme u čitavoj Europi ne postoji mnogo pisaca koji tako detaljno i vjerno riječima slikaju kronologiju i povijesnu događajnicu svoje domovine.⁶²

Vrijednost ovog djela je i u tome što je ona posvećena svakome čitatelju osobno, te upravo ovakva posveta dokazuje koliko je Vramcu bilo stalo do svakog čitatelja, posebice malog čovjeka. Poruka svakome tko bude čitao ovaj ljetopis nalazi se na samom početku *Kronike*, a ona glasi:

*„Vsakomu ki bude ove knige chtel. Moj dragi Gozp: i priatel, neka zna V.M. dazem na Zachtetku vZakoteroga dogu uania poztaiuil broi let, Naiperule od zachtetka fzueta, perua, druga, tretna, cheterta i peta doba. Potom toga od Chrifstuffeuoga roiztua fezte dobe leta, takaiiffe na zachtetkeh naidete, i akobi kai naffel kaibi bilo nezlofno pizano ali vrefeno, nepzuite prozim V.M. nego zuoim razumom pobolffai i popraui, ar nie tako muder chlouek kakobi nehotechlei neugrefsil, i Dazte zdrau.“*⁶³

⁶⁰Ovaj citat prenose Georgijević i Turčinović; GEORGIJEVIĆ, Krešimir, Hrvatska književnost od 16.do 18.stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Zagreb 1961., str.211. , TURČINOVIĆ, Josip, Antun Vramec sporni hrvatski teolog, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995., str.25.

⁶¹ ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII .do XVI .stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str.196.-200.

⁶² JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992. str.6.

⁶³ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.6.

5.1. KRONIKA POVIJESNI IZVOR ILI KNJIŽEVNO DJELO?

Kronika je nastajala vrlo vjerojatno nekoliko godina, ako ne i desetljeća, iz pera svestranog katoličkog svećenika. Pisana je kao ljetopis, kronološki, a tiskana je 1578. u Ljubljani. Nažalost ne znamo koliko je primjeraka ovoga ljetopisa tiskano, danas poznajemo samo dva primjerka, *ljubljski* i *zagrebački*.⁶⁴ Ovi primjerci čuvaju se u nacionalnim knjižnicama, a za proučavanje i čitanje dostupno je izdanje iz 1992. koje je nastalo zajedničkom inicijativom *Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* te izdavaštva *Kršćanske sadašnjosti*.⁶⁵ Ova povjestica nastala je po uzoru bečkog humanizma i rimske renesanse u koju je Vramec udahnuo dašak hrvatskog književnog srednjovjekovlja.⁶⁶

Prvobitna Vramčeva namjera pri stvaranju ovakvoga djela bila je njegova didaktička funkcija. *Kronika* je trebala kulturno i povijesno obrazovati puk Zagrebačke biskupije.⁶⁷ Ovo djelo nije imalo ciljanu publiku već je bilo namijenjeno svima željnima znanja i kulture te uvida u povijesnu zbilju. Nadahnuće za pisanje ovoga ljetopisa Vramec je vjeruje se dobio još u vrijeme svoje naobrazbe u Rimu i Beču sa željom da svom puku podari djelo na narodnom, odnosno italic jeziku.⁶⁸ Vramec *Kroniku* posvećuje biskupu Jurju Draškoviću, a još jednu izravnu posvetu daje puku, odnosno staležima Slavonije. *Kroniku* treba gledati kao djelo koje govori o povijesti svijeta, a da bi Vramec uopće mogao napisati djelo tako velika opsega u sadržajnom smislu jer sama *Kronika* stranicama i nije neko duže djelo, trebao je dugo vremena proučavati svjetsku i hrvatsku povijest, te tražite uzore u europskim kroničarima onoga vremena. Alojz Jembrih na temelju svojih proučavanja kaže da je *Kronika* nastala na temelju njegovih bilježaka još iz studentskih dana, te da je u ovaj svoj rad unio sve svoje čitalačko iskustvo, a istog je mišljenja i Nikola Radojčić.⁶⁹ Franjo Šanjek smatra da je ova

⁶⁴ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992. str.5.

⁶⁵ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., str. 5.

⁶⁶ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992.,str. 5.

⁶⁷ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., str. 5.

⁶⁸JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., str.6.

⁶⁹ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., str.15.

teorija neutemeljena jer povijest na studij teologije kao nastavni predmet ulazi tek u sedamnaestome stoljeću u razdoblju prosvjetiteljstva.⁷⁰

Nikola Radojčić *Kroniku* opisuje kao prvo hrvatsko povijesno djelo na hrvatskom jeziku i koje govori o hrvatskoj povijesti. Stotinu godina od njegovih istraživanja možemo reći da njegova tvrdnja o *Kronici* nije daleko od istine. Da bi Nikola Radojčić tako nešto zaključio morao je proučiti koje je to točno povijesne izvore Vramec koristio, te koje je uzore slijedio. Svoje istraživanje okrunio je djelom *O izvorima Vramčeve Kronike* koje je i meni uvelike bilo korisno za ovo istraživanje. Nikola Radojčić smatra da Vramčevo djelo nije u potpunosti autentično već jedan njegov dio predstavlja doradenu mađarsku kroniku naziva *Chronologia de rebus hungaricis* iz 1567., a ostali uzori i izvori kojima se služio su Filip Forestis (*Supplementum chronicorum orbis, ab initio mundi ad annum 1485*), Izidor Seviljski, Bartol Sacchi i Hertman Schedel.⁷¹ Vrlo je zanimljivo da je jedan svećenik koji u vrijeme svoga života nije vršio nijednu visoku službu, napisao ovakvo velebno djelo, njegova sposobnost leži u tome što je svoju naobrazbu stekao iz polja humanistike na najpoznatijim europskim sveučilištima u Beču i Rimu. Njegova sposobnost ovakvog vrsnog pisanja čudi još više jer u šesnaestome stoljeću mnogi svećenici nisu humanistički dobro potkovani te nisu imali prilike slušati predavanja u Beču i Rimu.

Vramec je bio pripremljen na mogućnost prema kojoj njegovo djelo neće biti prihvaćeno u javnosti, te će bit osuđivan i prozivan zbog pisanja na hrvatskom kajkavskom jeziku umjesto na uzvišenom latinskom koji mu je i priličio kao teologu i svećeniku.⁷² U svojoj posveti na latinskom jeziku Draškoviću i slavenskom plemstvu, on se ujedno izravno i njima obraća te

⁷⁰ ŠANJEK, Franjo, Povijesna razmišljanja Antuna Vramca (1538.-1587.), Dani hvarskog kazališta, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993., str.198.

⁷¹ RADOJČIĆ, Nikola, O izvorima Vramčeve Kronike, 1928., Digitalna zbirka HAZU; JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., str.15.; Alojz Jembrih se u svom djelu *Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije*, Naklada Zrinski, Čakovec 1981. Također poziva na rezultate istraživanja Nikole Radojčića

⁷²JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.198.

poručuje da *Kronika* treba biti na korist svima, a ne samo učenom plemstvu koje latinski zbori.⁷³

5.2. SADRŽAJNA ANALIZA KRONIKE

Vramec je svoju *Kroniku* osmislio kao djelo koje opisuje povijest od stvaranja svijeta (biblijski uzori) do godine 1578.; prožimaju se istodobno svjetovni i crkveni događaji. Strukturalnu, pa samim time i sadržajnu, te tematsku podjelu, osmislio je kao šest doba koja zapravo predstavljaju ekvivalent poglavljima. Doba su kronološki i tematski uspostavljena. U prvih pet doba naglasak je stavljen na biblijsku povijest, dok u posljednjem, šestom dobu, Vramec govori o svjetovnoj povijesti i dobu nakon Kristova rođenja te suvremenim događajima iz povijesti Hrvatske. Šesto doba ako proučavamo *Kroniku* kao povijesni izvor je najvrednije, a iz književnog kuta gledišta šesto doba je najopširnije, stilski raznoliko te posjeduje najljepše opise pojedinih događaja. Podjela na doba nije rijetkost u ljetopisima, sličnom tehnikom služili su se mnogi kroničari prije Vramca. Alojz Jembrih pretpostavlja da je jedan od uzora Vramcu za ovakvu podjelu djela bio Izidor Seviljski, jer on u svojoj svjetskoj *Kronici* iznosi gotovo identični periodizaciju.⁷⁴

Sadržajnoj analizi pristupit ću sustavno iznoseći analizu najvažnijih, te za moj rad najrelevantnijih podataka iz svakog doba. Bilježenje povijesnih podataka iz *Kronike* ključno je za moju tezu kojom želim dokazati da Vramec vjerno slika povijest svijeta te vjerodostojno bilježi sliku svoga vremena.

5.2.1. PERVA DOBA

Perva doba prvo je „poglavlje“ u *Kronici* te je nastalo prema biblijskim uzorima, govori o postanku svijeta, životu Adama i Eve, Kainu i Abelu, o Noinoj arci i velikom potopu. Sam početak djeluje kao da smo otvorili Bibliju: „Na zacetke zni flara ztuori Bogh Nebo, Zemlu, morie i vlza vunih ka iezu. (...) Adam rodi Kaina i Abela. Abel befe ouchi paztir nai perui, A

⁷³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.199.

⁷⁴ JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj *Kronici*, , Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992.,str.17.

Kain telefale, perui yarag na Zonchem zho de ali ztoku nachini, i, imenuua varafa zuoirda zina peruorogenoga imenom, Enoh... ⁷⁵

Činjenica da Vramec svoju *Kroniku* započinje prikazom stvaranja svijeta te ostalim ranim biblijskim događajima govori o tome da on slijedi stil i uzore svjetske srednjovjekovne književnosti, prije svega svetog Augustina, a i dominacije crkvene nad profanom tematikom glavna je odrednica mediavističke književnosti.

5.2.2.DRVGA DOBA

I dalje svoju povijesnu kronologiju Vramec zadržava na biblijskoj tematici, ovoga puta nastavlja se događajnica nakon velikog potopa. Primat pri opisu povijesti i dalje ima kronologija: „*Sem Szin Noeu rodi Arfaxada, od koteroga zu Arapini i Kaldei. Potomoga bezuan Affur, od niega zuani i imenu, uani behu Afsirijezi.*“ ⁷⁶

U ovom dobu i dalje se zadržava na tematici biblijskih likova pa tako ovo doba završava pričom o Abrahamu. Pretpostavljam da je Vramec za početak svoje *Kronike* odabrao biblijsku periodizaciju i genealogiju biblijskih likova kako bi vjernicima što bolje pružio uvid u biblijsku povijest, tim više jer je *Kronika* pisana na narodnom jeziku i sada puk koji nije poznao latinski može napokon čitati i proučavati biblijsku povijest. Ujedno postanak svijeta i biblijska povijest predstavljaju savršenu uvertiru za događajnicu u stari i srednji vijek.

5.2.3.TRETIA DOBA

Ovo „*poglavlje*“ već je bogatije događajima i osobama, a Vramec svom čitatelju pruža i bogatije opise. Ovo doba kako i sam podnaslov kaže bavi se vremenom od Abrahama do

⁷⁵ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.1. (*Kronika* je tiskana prema izvorniku te je izostavljeno klasično numeriranje)

⁷⁶VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.2.

slavnog kralja Davida: „*Tretia doba ovaga zueta derfij od Abrahamama do Davida Kralia i Proroka deuet i che terdezeti let.*“

Vramec se i u ovom djelu drži svojeg sada već poznatog stila, jednostavan jezik, kratke rečenice i naglasak na biblijskoj genealogiji, uz elemente visokog stila pri opisu junaka, kao primjer navodim sljedeće: „*Hifmael rodize od zlusbeniche Agar, od toga behu imenuuani Agareni, potommtoga Saraceni.*“⁷⁷

Razlog zbog kojeg daje preciznu genealogiju jest taj da želi što bolje upoznati čitatelja s određenom povijesnom osobom ili narodom, a recept da genealogija bude što razumljiva jest nabranje i jednostavan stil izražavanja riječima.

U ovom dobu dotiče se Sarine i Abrahamove smrti, Izaka, Rebeke, Rakele, Jakoba, Arona, Mojsija, egipatskog ropstva, iz njegova pera proizlaze podaci o Mojsiju i njegovo izbavljenje Božjeg, odabranog naroda. Izlazak Božjeg naroda iz Egipta Vramec je lijepo opisao sljedećim rečenicama prema biblijskom uzoru:

„*2453. Moifes proti Faraouu Chencrem Egipatomz ku Kraliu voiuua i ozlobodi Bofiu pomochiu Izraelzkb lucztuo, i potonu vcherulenom Morie Pharao Kral zuoimi zlugami, a Izraelzko lucztuo zlobodno proide po zuhe chez globoko Morie, ar fnimi befe Bog, i hualife Boga. Ianus nai perui ladatizachelie na Latinzkom orzaze, i Kraleuati, i, imenouuan izuan iezt od poganou Bog i Otecz vfzeh Bogou.*“⁷⁸

U ovom dobu Vramec spominje i proroke: Samuela i Saula; „*2850. Samuel pop i zodec Izraelzki i Prorok gouorize. Potom se spominje i prvi izraelski kralj Šaul:* „*2860.Saul od pokolehia Beniamina perui Kral pozta Izraelzki ali Sidouzki, Akimelek poglaunik popouzki ouo vreme pozta.*“⁷⁹

⁷⁷ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.2.

⁷⁸ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.4.

⁷⁹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.4.

Novina koja se u ovom dobu javlja je pojava svjetovne kulture, odnosno Vramec izvješćuje o svjetovnom piscu Homeru: „*Homerus Gerczi Poete vherii i Mudri.*“⁸⁰

5.2.4.CHETERTA DOBA

Ovo poglavlje kao što ponovno sam podnaslov kaže govori o vremenskom periodu od kralja Davida do Babilonskog sužanjstva. Naglasak je na židovskim kraljevima, a sadržajno je znatno kraće od prethodna tri doba. Vramec spominje kralja Davida, Salamona, Roboama, Abijama, Asa, Jošafata, Jorama, Ahazja, Joaša, Amasja, Ezekija, Manašea, Ahaza, Jojakin...te za svakog kralja navodi i rodoslovlje, kao u primjeru: „*Salamon Zin Daudidou od Sene Betfabe drugi Kral Izraelzki ali Sidonzki.*“⁸¹ Od ostalih biblijskih i kršćanskih povijesnih osoba spominju se proroci Zaharija, Amos, Daniel, Jeremija: „*Amos Ioel i Abdia proroczi vezda iezu bili.*“⁸²

Nakon nekoliko redaka biblijske povijesti Vramec se prebacuje na antiku, odnosno dotiče se rimske povijesti te donosi izvještaj o Romulu i Remu i osnutku grada Rima: „*Romulus i Remus od Ilie roieni behu. (...) Rim Varas od Romulufa i Remufa zidan i nachinan ei ouo vreme po Troanzkom razzipanie i poteruenie 430.pred Kriftufeum porodom 750.*“⁸³

Nakon što se dotakao rimske povijesti sustavno bilježi i kronologiju rimskih vladara, neke koje spominje su Romul kao prvi kralj Rima, Numa Pumpilije, Tula Hostilije, Anko Marcije, Tarkvinije I. Primjer zapisa o jednom od sedam rimskih vladara iz Vramčeva pera: „*Tullus hoftilius tretu Rimzki Kral be.*“⁸⁴

⁸⁰ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.6.

⁸¹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.6.

⁸² VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.8.

⁸³ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.8.

⁸⁴ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.,str.8.

Od ostalih značajnih povijesnih osoba spominje se babilonski vladar Nabukodonosor i njegovi pohodi: „*Nabugodonosor u Babilonije peruije Zachel kraluati, ki Sidouzko ladanje i orzag oblada i podegna podze.*“⁸⁵

5.2.5.PETA DOBA

Ovo doba svojevrsni je nastavak prethodnog djela te sadržajno prati dugu povijest do Kristova rođenja. Vramec bilježi paralelno povijest biblijskih junaka i civilizacija koje nastaju u plodnom polumjesecu.⁸⁶ Sad uz židovske i rimske vladare pratimo i kronologiju egipatskih. Doba započinje navođenjem Sidikija kao židovskog kralja i Tarkvnija I. kao rimskog kralja. Naš kroničar navodi spomen slavnog atenskog zakonodavca Solona. Vramec uspijeva vješto i paralelno navoditi kronologiju i događaje iz više različitih kraljevina te tako čitatelju pruža kompletnu sliku povijesti jednog razdoblja. Kir, vladar Perzije još je jedna povijesna ličnost vrijedna spomena koju je Vramec smjestio u ovo doba.

U peto doba smješten je i početak kraljevanja velikog vladara Aleksandra Velikog: „*3478. Alexander Maczedonzki ali Bozanzki Kral pozta.*“⁸⁷

Zabilježena je Sokratova smrt, početak vladavine Hanibala iz Kartage, faraonom je postao Ptolomej Filopater, navode se i podaci o rođenju Gneja Pompeja Velikog, Marka Lucija Krasa i Vergilija: „*3893. C.Pompeus veliki i M.Lucinius Crafsus, Vergilius Poeta, uou vreme roien be.*“⁸⁸, kao i podaci o rođenju Marka Tulija Cicerona, Julija Cezara.

Osim suhoparnih podataka o rođenjima i smrti znanih nam povijesnih junaka, Vramec bilježi i podatke o napadima, osvajanjima te osnivanju novih gradova i država. Tako u ovom

⁸⁵ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.9.

⁸⁶ Misli se na geografsko područje Mezopotamije i Levanta

⁸⁷VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.10.

⁸⁸VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.14.

kontekstu navodi sljedeće: „3576. *Rim od Franczufou be ouo vzet.*“⁸⁹: „*Andromakus Otecz Timea Hiftorikus, Zlauni ali dolni belgrad nachini, ki ze ie menoual perulle Taurinom.*“⁹⁰ Između ostalog Vramec donosi zabilješku o slavnom osnivanju grada Aleksandrije od strane Aleksandra Velikog: „3632. *Oblada Egiptoma velikoga, i veliki Varas Alexandriu, Alexaander vchinizidati i nachiniti.*“⁹¹

Peto doba predstavlja uvertiru u šesto doba posebice jer se sada sadržajno gubi primat biblijske povijesti, a glavni naglasak je na antici. Velika pažnja posvećena je Aleksandru Velikom. Neki od njegovih pothvata koji se opisuju su zauzimanje Perzijskog carstva: „3635. *Zauie Babiloniu Alexander i Perfepolin varas.*“⁹² Ovo doba obuhvaća i Aleksandrovu smrt te vlast njegova nasljednika, brata mu Filipa. Količinu redaka koju je Vramec posvetio Aleksandru Velikom svjedoči o tome da je on bio najveći vladar do onog vremena, a naš kroničar zabilježio je i počasti njemu u čast nakon smrti: „*Alexandra Velikoga tele v Zlati Koleh v Alexandriu varas prieuzeno be.*“⁹³

Određeni redci u ovom dobu posvećeni su opisu Katilinine urote⁹⁴ i događajima u Rimu u vrijeme Prvog trijumvirata.⁹⁵

Završetak ovog doba miče naglasak s Rimske Republike i vraća primat crkvenoj povijesti odnosno biblijskoj tematici. Peto doba završava navještenjem Marijinim: „3961. *Gabriel Angel Marie deuicze nazuefcha i naklania, prietie Gozpodna nafega Iefufa Kriftufa.*“⁹⁶

⁸⁹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.11.

⁹⁰VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.11.

⁹¹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.11.

⁹² VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.11.

⁹³VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str. 12.

⁹⁴ Kada je Katalini onemogućena kandidatura za konzula zajedno s Krasom i Ciceronom skovao je urotu, srušio senat i naredio ubojstvo konzula; prema <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30889>

⁹⁵Koalicija Cezara, Pompeja i Krasa radi očuvanja vlasti u Rimskoj Republici; prema <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62298>

5.2.6. SEZTA DOBA

Ovo poglavlje zauzima najveći dio ljetopisa te je ujedno ovo doba, doba guste i burne povijesti. Vramec najviše pažnje i vremena posvetio stvaranju ovog djela te donosi svome čitatelju detaljnije povijesne izvještaje. Šesto doba obuhvaća razdoblje od Isusova rođenja pa sve do 1578. što znači da je u ovaj ljetopis utkano i razdoblje Vramčeva života te nam zbog te činjenice ovo djelo i Antun Vramec može poslužiti kao svjedok vremena šesnaestoga stoljeća.

Prvi izvještaj koji Vramec bilježi u ovom posljednjem djelu svoga ljetopisa je upravo jedan od najvažnijih povijesnih događaja za čovječanstvo, rođenje Krista, a naš kroničar ovaj događaj oslikao je sljedećim riječima: „3962. *Ieufus Kriftus Zin Bofij Gozpodin nas zuelichi tel Chouecheга naroda, roien be v Betleeme Sidouzkom i rodize id deuicze Marie, ladania i vremena Czera Octauiana Augufta cheteredezeti i peruo leto: dezuzе od ztuorenia i od zachtetka fzueta pizala leta poleg rachuna Eufebiuфа pet iezer i duezto let, a Sidoue i oztali rachunaiu.*“⁹⁷

Vramec nam donosi ovdje i zabilješku o početku nove ere, židovske, po kojoj sada čovječanstvo broji dane i godine. Ovo doba predstavlja i sinkronijsko prožimanje crkvene i svjetovne povijesti. Isprva Vramec fokus stavlja na ranu povijest Rimskoga Carstva koje je obilježilo vladanje sposobnih i moćnih augusta te širenje rimskoga prosperiteta po Europi. Tako se u ljetopisu Vramec dotiče prvo vremena vladavine slavnog cara Gaja Julija Cezara Oktavijana, poznatijeg kao prvog rimskog imperatora Augusta.

Potom donosi zapise o ostalim carevima te bilježi podatke o njihovom dolasku na vlast, smrti, vojnim pohodima, kao primjer navodim sljedeće: „16. *Auguftus Octauianus Czezar u Nole varafe vmre. C.C. Tiberius treti Rimzki Czwarzar pozta po zmerti Octauianua Augufta Czezara, ki lekmeztu na zachtetke zuoieга ladania Agrippu pfthumum vchini vmoriti.*“⁹⁸ U navedenom primjeru iznesena je zabilješka o načinu na koji je rimski car Tiberije došao na

⁹⁶ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.16.

⁹⁷ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.16.

⁹⁸VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.16.

tron. Na začetku šestog doba prisutne su još zabilješke o sljedećim rimskim imperatorima: Kaliguli, Klaudiju, Neronu.

Isus Krist dio je i antičke rimske povijesti tako da se paralelno sa zapisima o rimskim carevima donosi i izvještaj o Kristovom razapinjanju i mucu: „33. *Kriftus Muku ie fzterpel vlerufaleme pod Ponczuiefem, razpet, vmerl gore ie treu den zmertuih ztal i po cheterdezeti dnij, goreie na Nebeza zafzaltopil, onda zedi Bogu oczu na deznicze* .“⁹⁹ U ovom izvještaju je sadržana i najveća tajna Vramčeve vjere te ovo smatram najvažnijim djelom u *Kronici* za svakog vjernika katolika jer je sada prvi put izvještaj o Isusovoj mucu i uskrsnuću zapisan na hrvatskom kajkavskom jeziku.

Nadalje Vramec piše povijest orijentirajući se na rimske careve Galbu, Otona, Vitelija, Vespazijana, Nervu, Trajana, Hadrijana, Antonina Pia, odnosno eru dobrih careva i zlatnog doba, blagostanja i mira Rimskog Carstva: „98. *Nerua Cezar Rimzki tretinadezti pozta iedno Leto lada*.“¹⁰⁰

Vramec se dotakao i svoga kolege po peru slavnoga rimskoga povjesničara, kroničara i govornika Tacita: „116. *Cornelius Taczitus ie pizal Hiftoriu od Augefte varafa, i knige kako ztoi Niemsky orzag i od lucztua Niemskoga*.“¹⁰¹

Na jednak način kako spominje svakog rimskog cara i njegovu vladavinu, Vramec zapisuje pontifikate rimokatoličkih poglavara. Primjer ovakvog zapisa: „111. *Euariftus Gerk Papa v Rime pozta, ou Papa od Cezara Troiana muchen i vmorien be*.“¹⁰² Neki od prvih papa u ovom kasnom antičkom razdoblju, koje spominje su Aleksandar Rimljanin, Siksto I., Telesfor, Higin, Pio I., Anicet, Zefirin, Soter, Eleuterije, Urban, Feliks I., Dionizije, Marcelin i mnogi drugi. Kao primjer spomena jednog od pape navodim sljedeće svjedočanstvo o pontifikatu pape Zeferina: „203. *Zeferinus Rimlanin Papa petinadezte i be Papa*

⁹⁹ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.17.

¹⁰⁰ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.19.

¹⁰¹ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.19.

¹⁰²VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.19.

*zedamnadezte let, ou Papa iezt bil zachel fzteklenim peharom v Mefse fiueti, potomtoga drugi dokonchafe Zlatim, Szrebernim i Medenim fiueti v Mefse.*¹⁰³

U svom ljetopisu donosi i podatke o jednom od najtragičnijih događaja ovoga vremena, progonima kršćana: „110. *Tretiae pregananie proti Kerfchenikom be. Simon Ierufalenzki Biskup razpet be. Ignaczius fzuetoga Iuanufa Euangelifte vchenik, Biskup Antiokinzki, meg Orozlanie be verfen v Rime i raztergan be od Bektij.*¹⁰⁴ Zabilježena su svjedočanstva o mučeničkoj smrti svetog Šimuna Jeruzalemskog, svetog Ignacija Antiohijskog, svetog Kvirina.

Vramec se u svom ljetopisu dotiče i znanosti te tako spominje jednog od začetnika astronomije Ptolomeja. Kako je Vramec i sam teolog, on u svom ljetopisu spominje i problematizira prvi crkveni sabor tj. koncil u Niceji: „328. *Perui Concilium Sinod ali zprauifche, koiezt bilo Niczenom proti Heretnikom Arriufu, i Nouaczianu, y Koterom zprauifche be zpravleno i nachinen Symbolom Niezenzki takze gouori i imenuie.*¹⁰⁵

Nastanak buduće prijestolnice Istočnoga Rimskoga Carstva, kasnije Bizanta, grada burne prošlosti i slavne kulture, prijestolnice istoka, koju je osnovao Konstantin Veliki te se po njemu naziva Konstantinopol, a u povijesti će ostati zapamćen kao Carigrad, Vramec je opisao ovim riječima: „... *Conftantinapol Varas, ali Czarigrad kize imenuie ou ie opet niega nachinil i zidal, i od negouoga imena imena be imenuuan Conftantinapol ali Czarigrad, a vezda nafe vreme Turzki Czar prekleti vniem prebiua i ztoii.*¹⁰⁶

Vramec nije propustio zapisati koji redak o slavlom osvajaču i vojskovođi Atili (*Bič Božji*), vladaru Huna, koji je pustošio po čitavoj Europi i zadavao glavobolju Rimljanima. On o Atili piše sljedeće: „401. *Atila perui Kral Vogerzki ouo vreme pozta, lada iako i zmofno, i vnoge*

¹⁰³ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.20.

¹⁰⁴ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.20.

¹⁰⁵VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.23.

¹⁰⁶VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.23.

*zemle i Orzage podeze podegna zlouenzku zemlu i Orzaghado Moria zauie, i varas Szizechki do fundamenta poter, po Latineh, po Nemczeh po Franczie i po oztalih zemlah i Orzageh, vnoge poglanike i varafe poter, pofga i na niftar dopela. I lada cheterdezet i chetiri leta.*¹⁰⁷

Ova knjiga nikako nije mogla zaobići spomen svetog Augustina, jednog od najvećih mislioca svih vremena, skolastičar i vrlo vjerojatno najpoznatijeg sveca srednjeg vijeka.

Padu Zapadnoga Rimskoga Carstva Vramec nije pridonio veliku važnost te i dalje nastavlja bilježiti rimske vladare. Upravo je ovaj događaj označio početak srednjeg vijeka, razdoblja na koje se odnosi najveći dio šestog doba u Kronici. Srednjovjekovno razdoblje u ovom ljetopisu doba je zgusnute povijesti, Vramec donosi i dalje podatke o pontifikatima papa, ali sada se osvrće i na kulturnu povijest te je veća pažnja posvećena području hrvatskih zemalja. Pontifikate ovih papa bilježi u ovom periodu: Bonifacija I., Siksta III., Lava Velikog, Ivana III., Grgura I., Benedikta. II.,...

Jedan od događaja koji je stanovništvo Europe u srednjem vijeku stavio na koljena je velika kuga sredinom šestoga stoljeća, o njoj Vramec piše kratko i jasno: „567. *Kuga velika i zmert po vzem fzete ie bila.*“¹⁰⁸

U razdoblju od 600. do 800.godine spominju se pontifikati i bilješke o sljedećim rimskim papama: Grgur I., Sabinijan, Bonifacije III., Bonifacije IV., Adeodat I., Bonifacije V., Honorije I., Severin, Ivan IV., Teodor I., Martin I., Eugen I., Vitalijan, Adeodat II., Donus, Agaton, Lav II., Benedikt II., Ivan V., Konon, Sergije I., Teodor II., Ivan VI, Grgur II., Zaharija, Pavao I., Stjepan III., Hadrijan I... Da dokažem svoju konstataciju navodim sljedeći primjer zapisa o slavnom i za mnoge reforme zaslužnom papi Grguru Velikom: „591. *Gregor veliki kize tako zoue, Papa pozta. Ou zache proti gouriti Czarigradzkomu Patriake dabize ne pizal obchinzkim Biskupom. Czeremonie v Czirkue nai bole on Zache, ou zache da na ztrane v Korufe poiou popij i diaczi.*“¹⁰⁹

¹⁰⁷VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.24.

¹⁰⁸VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.26.

¹⁰⁹ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.,str.26.

U ovom istom vremenskom periodu spominju se i određeni vladari Istočnoga Rimskoga Carstva (Bizanta), neki od njih su: Heraklije Konstantin, Konstans II., Mezezije, Konstanin IV., Tiberije III., Konstantin V.,... Zapis o bizantskom vladaru iz pera Vramca izgleda ovako: „699. *Tiberius treći toga imena, kako vmori Leoncziufa Cezarom v Czarigradu Rimzkim pozta.*“¹¹⁰

Osim bizantskih junačkih vladara, Vramec spominje još jednog europskog vladara, čija je krunidba jedan od najvažnijih događaja ovoga razdoblja, a njegova vladavina označila je početak neke nove ere te je njegovo vladanje predstavljalo obnovu carstva na Zapadu. Njega se stoga često smatra nasljednikom velikih rimskih careva, a njegova država, Franačko Carstvo postat će najmoćnija u Europi. Riječ je o slavnom Karlu Velikom. Kroničar u svom ljetopisu bilježi njegovu krunidbu: „800. *Carolus Magnus to iezt Karol veliki perui na Niemczeh Cezar Rimzki vfzegdar Auguftus pozta. Lada poglaunichtuom chetirinadzte leta i vmre v Aquisgrane Varafe.*“¹¹¹

Srednjovjekovno doba je vrijeme pokrštavanja Europljana te se svakako mora i podatak o ovoj radnji zabilježiti, Vramec nam donosi podatak o trenutku kada su Bugari primili kršćansku vjeru: „867. ... *Bulgari vezda Kerfcheniczi poztale.*“¹¹² Također bilježi i pokrštavanja Čeha: „931. *Cehy fzuoim Herzegom Spirenom veru Kriftufeuo priefe i Kerfcheniczi poztafe ouo vreme.*“¹¹³

Osim dosadašnjeg bilježenja vladavine bizantskih vladara, sada Vramec sustavno prati i redosljed vladanja franačkih vladara, o tome nam svjedoči ova bilješka: „924. *Karol filmplex Franczuski Kral od Heribarta Kneza Veromandzkoga vloulehi v Turen vuozo be polofen Perone Varafe i po tri Leta vmre.*“¹¹⁴

¹¹⁰VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.28.

¹¹¹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str. 29.

¹¹²VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.29.

¹¹³ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.30.

¹¹⁴VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.30.

Vramec donosi svjedočanstvo o osnutku Svetoga Rimskoga Carstva, na način da donosi podatak o njegovom osnivaču Otonu I. koji je postao njemački i rimski car jer će službeni naziv države u terminologiju kao SRC ući tek u dvanaestomu stoljeću.: „938. *Otto perui imena ouoga Czezarom Rimz kimna Nieczeh pozta, i lada tridezeti Let poglaunichtuom.*“¹¹⁵ Od 800. do 1000. neki od papa o kojima se donosi svjedočanstvo su: Eugen II., Sergije II., Kristof, Stjepan VIII., Lav VIII., Ivan XV.,...

U *Kronici* postoji i zabilješka o svetom Stjepanu Kralju te načinu na koji on i njegov ugarski narod svetu kršćansku vjeru štiju: „989. *Vez Vogerzki Orzagh i zemlia Zeuliku oazku i zkerbiu, geifze i fzuetoga Stefana Kralia na veru Kerfchanzku obernenij iezu i naucheni.*“¹¹⁶ Od desetoga stoljeća Vramec počinje pratiti i povijest Ugraske države, razvitak i osvajanja te bilježi razdoblja vladavine određenih kraljeva. Neki od kraljeva koje spominje su: Sveti Stjepan Kralj, Petar, Andrija I., Bela I., Salamon, Gejza I., Ladislav I., Koloman I.,... U *Kronici* Vramec navodi način na koji je Petar naslijedio vlast od prvog ugarskog kralja Stjepana: „1038. ... *Szueti Stefan Kral iedinoga Zina rodij deuoga Emriha, koteri vmre pred zuoiega Otteza Sz. Stefana Kralia zmertiu. Peter Niemecz drugi Kral to izto leto gda je bil Sz. Stefan Kral vmerl, Vogerzki pozta, zin Guilhe ma brata Sigmunda Voiuode Burgundzkoga, fzeztre fzuetoga Stefana Krala rogen iezt.*“

U periodu od desetoga do dvanaestoga stoljeća značajni bizantski carevi koje se spominju su: Bazilije II., koji je Istočnom Carstvu reformama i odlučnim vladanjem vratio ugled i moć, Mihajlo IV., carica Teodora, Konstantin X. Duka, Aleksije I., Ivan II. Dobri (Angel), Manuel I. Izdvajam spomen na caricu Teodoru: „1065. ... *Theodora deuieza, Czarigradzkim Czezarztom due lete iezt ladala.*“¹¹⁷

Primjećujemo da se Vramec uglavnom fokusira na Bizant, Franačko Carstvo, Ugarsku državu i papinstvo te nas to navodi na zaključak da on bilježi samo ključna zbivanja u Europi

¹¹⁵VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.30.

¹¹⁶ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, str.31.

¹¹⁷ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.*, 33.

orijentirajući se na najmoćnije sile onoga vremena. Tako je razdoblje dvanaestoga stoljeća posvećeno ugarskim vladarima i zbivanjima unutar Ugarske.

U dvanaestomu stoljeću zbilo se i Lateranski koncil te se Vramec kao zapisničar crkvene povijesti dotiče i zbivanja na ovom saboru.

Jedan od ključnih događaja trinaestoga stoljeća za područje srednje Europe jest potreba obrane od Tatara za koju je između ostalih zaslužan Bela IV., vladar koji je upravljao i tadašnjim Hrvatskim zemljama, dao Zagrebu status slobodnog kraljevskog grada te je na taj način trebao poboljšati sustav obrane.

O ovome Vramec piše sljedeće: „1235. ... *Kral Bela zidati i nachiniti vzhini Varas zloboni Gerchku goriczu v Zagrebe, i da onem purgarom velike i dobre prauicze i priuiligioime i zlobodu, kemi prauiczamy i vezda onoga Varafa zlobodnoga Purgari fiuu i ztoie.*“¹¹⁸

Ostali ugarski vladari koji se u *Kronici* spominju o ovom vremenskom razdoblju su: Ladislav II., Gejza II., Andrija II., Andrija III., Oton, Karlo Robert,...

U cijelom ljetopisu velik je naglasak na pontifikatima te ne treba propustiti izdvojiti nekoliko značajnih papa koji se spominju u *Kronici* u razdoblju od dvanaestoga do trinaestoga stoljeća, a oni su: Aleksandar III., Inocent III., Urban III., Grgur VIII., Celestin III., Inocent III., Grgur IX.

U trinaestomu stoljeću na vlast dolaze Habsburgovci te njihova moć počinje polako rasti, a to je dovoljan razlog da se i njih Vramec dotakne jer će upravo ova dinastija sljedećih nekoliko stoljeća igrati važnu ulogu na europskoj pozornici moći i utjecaja. Prvi spomen ove slavne obitelji u *Kronici* glasi ovako te se odnosi na Rudolfa, prvog moćnog Habsburgovca koji stupa na rimsko-njemačko prijestolje: „1273. *Rodolfus knez Habfburg ki perui zpokolenia Auftrianzke ali Bechke hife, zkele vezda ouo vreme Cezar nas, Cezarom Rimz kim na Niemczeh poztal.*“¹¹⁹

Počasno mjesto u *Kronici* zaslužio je i Toma Akvinski, veliki učenjak, filozof, pisac, teolog, a može biti i jedan od uzora Vramcu u teološkom, ali i književnom pogledu.

¹¹⁸ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.39.

¹¹⁹ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.40.

Ako govorimo o kulturnim spomenima, tada valja reći da je i velikom Petrarci posvećen poneki redak u ljetopisu.

Kako vrijeme sve više odmiče, u *Kronici*, Vramec više pažnje posvećuje slavenskim narodima i njihovim vladarima, tako u razdoblju od trinaestoga do petnaestoga stoljeća spominje se Kazimir III. Veliki koji je vladao Poljskom, Ivan Luksemburški koja vlada Češkom, Ivan ban hrvatski¹²⁰, a upravo je spomen na bana Ivana prvi spomen nekog hrvatskog velikaša u *Kronici*.

Vramec vjerno prati zbivanja na ugarskom vladarskom prijestolju u četrnaestomu i petnaestomu stoljeću, vladari koje spominje su: Karlo Robert, Ludovik I, Marija, Žigmund, Albert II., Elizabeta, Ladislav V. Kao primjer zapisa o ugarskim kraljevima navodim izvještaj o smrti Žigmunda i dolazak Alberta na prijestolje: „ 1437. *Sigmund Cezar i Kral Vogerzki vmre, gdaie bil fztar fzedemdefzet i iedno leto, i Varadzfke Czirkue iefzt zuelikim pozhtenim pokopan. 1438. Albert drugi ouoga imena Bechki Herczeg, zet Sigmunda Cezara, Cezarom Niemskim polofen be.*“¹²¹

Moć Bizanta polako slabi u Europi, a samim time i izvještaji Vramca o carigradskim vladarima postaju šturi, u razdoblju od trinaestoga do petnaestoga stoljeća neki od bizantskih careva koje spominje su: Aleksije III. Angel, Mihael VIII. Paleolog, Andronik II. Paleolog, Ivan V. Paleolog, Emanuel II. Paleolog, Konstantin XI. Paleolog, ... Navedenu konstataciju potkrijepiti ću zapisom o caru Emanuelu II. Paleologu: „1386. ... *Emanuel Paleolog Andronika chetertoga Zin Czetar Czarigradzki pozta, ladal ie triedefzeti let poglaunichtuom.*“¹²²

Vramec donosi i izvještaj o Janu Husu, svećeniku i teologu koji je žestoko kritizirao katoličku Crkvu te je zbog svojih stavova spaljen na lomači. Kroničar o Husu kaže sljedeće: „1415.

¹²⁰ Vjerojatno Vramec misli na Ivan Paližnu jer ga datira u 1386., a te godine je on ban; još ga spominje u kontekstu kralja Žigmunda Luksemburškog što nam daje određenu sigurnost da je riječ baš o Ivanu Paližnu

¹²¹VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.46.

¹²²VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.44.

Iuan Huz i Hieronim od Prage fzeffgani i na zmere opitani iezu, za blud kogazu bili zacheli na Cheheh. ¹²³

U petnaestomu stoljeću Europi i hrvatskim zemljama opasno se približavaju Osmanlije te je ovo razdoblje stalne opasnosti i ratnih previranja. Vramec ide u korak s vremenom te u ovom periodu svoje riječi troši na izvještaj o provala i borbama s Osmanlijama. U tom kontekstu piše o vojvodi Janku¹²⁴ i bitki na Kosovu polju: „1447. *Boia bi Ianko Voiuoda zpoglaunikom Turzkim Amuratom na Kozouom pollu.*“¹²⁵ Kada već govorimo o prodorima i osvajanjima Osmanlija tada treba spomenuti zauzimanje i pad Carigrada 1453. O ovom tužnom događaju za Europu Vramec kaže ovo: „1453. *Conftantinopol ali Czarigrad Varas Sztolno mezto Cezarouo, Gerchki, ali Rimzki nazonech iztok. Od Mahumeta drugoga, fzedmoga poglaunika Turzkoga be vzet, duadefzeti deueti den mezcza Maiufa.*“¹²⁶

Vramec navodi mnoštvo informacija vezano uz pohode Osmanlija po Europi, ali nisu sve toliko relevantne za ovu književnu analizu sadržaja. Bilješke koje Vramec navodi vezano uz Osmanlije, a da su važne za kontekst hrvatskih zemalja su ona o oslobođenju Jajca: „1462. *Varas i grad Iaicze, Marhias Kral fzilnu ruku vze od Turzkoga Czara, i vfza ladanja okol grada Iaicza.*“¹²⁷ Važno je još reći i da naš kroničar zapisuje podatak o padu Smedereva: „1462. ... *Turczy vzeffe Szmederouo.*“¹²⁸ U *Kronici* postoji i izvještaj o pobjedi Hrvata pod vodstvom bana Ladislava nad Osmalija: „1491. *Turczy pobijeni iefzu od Ladizlaua Egerurary, Bana Haruaczkoga.*“¹²⁹

¹²³ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.45.*

¹²⁴ Janko Hunjadi, regent Hrvatsko-Ugarskog Kraljestva

¹²⁵ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.47.*

¹²⁶ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.47.*

¹²⁷ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.49.*

¹²⁸ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.49.*

¹²⁹ VRAMEC, Antun, *Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.52.*

Zanimljiva je činjenica da Vramec za Krbavsku bitku navodi krivu godinu.¹³⁰ U *Kronici* postoji podatak o Krbavskoj bitki, ali je datiran u 1494., a trebao je navesti 1493., zapis ide ovako: „1494. Turczi Iemerihā Derenchina Bana na vduine pobife i pozekofse vnoĝe i Bana vlouife fiua Turzi, afzinumu glauu odzekofe.“¹³¹ O još jednom bitnom događaju Vramec izvještava u ovom vremenskom periodu, a to je pad Beograda 1521., tim događajem direktno su ugrožene hrvatske zemlje, naročito Slavonija, a potom i Ugarska i Slovenija. Ovaj događaj iz Vramčeva pera zvuči ovako: „1521. Szoliman Turzki Czar Doleny Belgrad vze i zauye, i veliki del Vogerzke, Zlouenzke i Haruatzke zemle, pod fzuoie ladanie i Gozpodfztuo podby i podegna ouo vreme.“¹³²

Nakon pada Beograda velik dio hrvatskoga teritorija bio je u rukama osmanskih vlastodržaca. Godina 1526. u *Kronici* je rezervirana za spomen na bitku na Mohačkom polju koja je krvavo završila za hrvatsko-ugarsku stranu. Događaje na Mohačkom polju Vramec svom čitatelju prenosi na sljedeći način: „1526. Szoliman Turzki Czar zueliku vnofinu voizke doide na Vogerzku zemliu i boia bi fz Laiufem Vogerzkim Kralēm na Mohachkom Polie. Razbi Kralia Laiufa i niegouo voizku Czar Kral vnom boiz poginu i vmorien be. Po dueiu mezcēzū nafezto be telo niegouo mertuo v Potoku. Pokopan be vztolnom Belgrade zeulikim plachom i faloztiu Vogerzkoga Orzaga.“¹³³

Nakon bitke na Mohačkom polju i smrti kralja Ludovika prijestolje je ostalo prazno te Vramec izvještava kako su 1527. na saboru u Cetingradu Habsburgovci došli na hrvatsko-ugarsko prijestolje, odnosno Ferdinand I. postao je hrvatsko-ugarski vladar: „1527. Ferdinandus brat Carola Cezara Herczeg Bechki Kral Cheski, tridefzeti i ofzmi Kral Vogerzki od Gozpode, i Plemenitih liudi obran i v Belgrade ztolnom korunien be.“¹³⁴

¹³⁰ Ovu pogrešku u povijesnoj kronologiji primijetila je i Olga Šojat; ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina 16.stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.110.

¹³¹ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992. str.53.

¹³² VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., 54.

¹³³ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.55.

¹³⁴VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.55.

Bilješka uz godinu 1528. vezana je uz pad Jajca, a godina 1537. govori nam o junaku Petru Kružiću i padu Klisa: „1537. ... *Nad nyh doide Muratbeg i razbi voizku Kerfchanzku i v Boiu vbiffē Petra Kruficha, i vzeffe Turczy Kliz grad.*“¹³⁵ Ako govorimo o obrani od Turaka tada treba spomenuti Zrinske i Frankopane koji su zajedno sa svojom vojskom branili hrvatske krajeve, a o tome na više mjesta izvještava Vramec, jedan takav primjer glasi: „1541. ... *Zkupiffē Gozpoda Zrinzka voizku, i pofgaffe varas Dubichki i Kamengradzki.*“¹³⁶

Kroničar izvještava o prvoj opsadi Sigeta 1556.: „1556. *Zyget grad obfzedofse veliku mochiu Turczy, terti eruati iako pochefse. Da dobri Vitez i kapitan Marko Horuat, fzile i iakozi Turfzkoj oberfa grada Zigeta.*“¹³⁷ Jedno desetljeće kasnije zbilja se druga opsada Sigeta koja je u djelima hrvatskih starijih pisaca često slavno opjevana te je odavana počast braniteljima, a Vramec o njoj vjerno te vrlo detaljno i životopisno izvještava svoje čitatelje te kaže: „1566. *Szoliman Turfzky Czar na Vogreh zuoifzeku i fzylu veliku i nezgouornu doide, i Grad mochni i terdny Zyget podfzede, vkom grade ie bil Gofzp: Miklous Zrynfzky Groff, Kapitan. Czar vze grada i Zrinfzky Miklouus onda vgradu poginu i vmorien be za veru Kerfzanzku dober iaki i mochna zercza Vitez: Glauu odfzefy nieugouu Turczy, pofzlafe Maximilianu Czeftaru v Tabor.*“¹³⁸ U ovom spomenu na sigetsku bitku Vramec piše o časnom Nikoli Zrinskom Sigetskom koji je svoj život položio u zalag za obranu domovine od Osmanlija. Vezano uz borbe s Osmanlijama Vramec piše i o još nekim hrvatskim junacima i braniteljima, a oni su Petar Keglević i Petar Erdody.

Godine 1567. Vramec između ostalog spominje i svoga životnoga uzora i prijatelja te osobu kojoj je ujedno i posvetio ovo djelo, Janka Draškovića: „1567. ... *Iurai Draskouich Zagrebechki Biskup, i Ferencz zlunzki, Horuatzkim i Szlouenzkim Banom poztazta ouo leto.*“¹³⁹

¹³⁵ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.57.

¹³⁶VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.58.

¹³⁷ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.60.

¹³⁸ VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.,str.62.

¹³⁹VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str. 63.

Kroz čitav se ljetopis prožimaju pontifikati što nimalo ne čudi jer je on crkveni učitelj te je vrlo vjerojatno želio svom hrvatskom rodu u nasljeđe ostaviti kompletan popis pontifikata i važnih događaja za papinstvo i katoličku Crkvu. U periodu od trinaestoga do šesnaestoga stoljeća neki od papa koje se spominju su: Bonifacije IX., Inocent VII., Martin V., Kalist III., Siksto IV., Lav X., Julije III., a sveti Pio V. je papa čijim pontifikatom završava *Kronika*.

Događaj koji je obilježio šesnaesto stoljeće je reformacija te Vramec nije propustio spomenuti Martina Luthera kao predvoditelja reformatorskih ideja unutar Crkve; o Lutheru Vramec govori ovo: „1510. ... *Martin Lutter, zache proti indulgenciam ali profchenie prodekuuati*.“¹⁴⁰

Gotovo na samom kraju ljetopisa Vramec navodi da je Juraj Drašković napustio svoju službu u Zagrebačkoj biskupiji i otišao služiti u Ugarsku kao kraljevski kancelar. Zadnja godina koja se u *Kronici* spominje je 1577. što znači da je Vramec u svom ljetopisu napisao kompletnu poznatu povijest. Velik broj redaka posvetio je zbivanjima svoga vremena te nam taj dio *Kronike* služi kao povijesni izvor, odnosno šesnaesto stoljeće iz perspektive svjedoka vremena, Antuna Vramca. Posljednji redak u *Kronici* posvećen je Ivanu Ferembergaru koji je upravo te 1577. postao zapovjednik Hrvatske i Dalmatinske krajine. Ljetopis završava ovim riječima: *Oue Kronike, Konezc*“¹⁴¹; što je tipičan završetak za ovakva književna djela.

6.PROMIŠLJANJA I OPAŽANJA SADRŽAJNE ANALIZE KRONIKE

Glavni cilj analize sadržaja *Kronike* bio je dokazati da je ovo uistinu povijesno djelo koje leži u okrilju književnosti te da je Vramec objektivno zapisao većinu važnih povijesnih događaja iz svjetske povijesti do svog vremena. Nije bilo potrebe za detaljnim navođenjem i obrazlaganjem svakog zapisa iz pera Vramca jer je ovo analiza *Kronike* kao književnog djela. Svrha ove sadržajne analize je postignuta. Iz gore navedenih podataka vidljivo je da Vramec precizno datira povijesne događaje, donosi podatke o vladarima čitave Europe te imajući na umu ove činjenice slobodno možemo ovo književno djelo smatrati ujedno i povijesnim. Za

¹⁴⁰ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str. 53.

¹⁴¹ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.65.

svako pojedino razdoblje (*doba*) u fokusu je upravo ono što je za taj vremenski period najrelevantnije. Tako je na samom početku fokus na biblijskim temama, kasnije primat imaju antičke civilizacije i doba Rimske države. Nakon pada Zapadnoga Rimskoga Carstva Vramec svu svoju pažnju posvećuje Bizantu, pontifikatima rimskih papa uz pokoju bilješku o slavenskim vladarima i slavenskim državama. Za svako pojedino razdoblje navodi spomen osobe koja je obilježila to razdoblje, bilo to slavni rimski pjesnici kao Vergilije, otac renesansnog pjesništva Petrarca ili izumitelj tiskarskog stroja Gutenberg.

Vramec iznosi i podatke o osnutku važnih gradova ili država, kao što je to osnutak grada Rima ili sabor u Cetinu kada su hrvatske zemlje postale dio baštine Habsburgovaca. Nakon desetoga stoljeća Vramec pokazuje veće zanimanje za događaje unutar hrvatskih zemalja, ali paralelno se osvrće i na događaje u Ugarskoj.

Nakon provale Osmanlija u Europu većina redaka posvećena je upravo njima i njihovim pohodima. Kada gledamo razdoblje šesnaestoga stoljeća tada su podaci o osmanskim osvajanjima najvjerodostojniji i najdetaljniji te se Vramec može smatrati primarnim izvorom za događaje kao što su Mohačka bitka ili pad Sigeta. Ipak trebamo biti svjesni da u Vramečevim zapisima ima pogrešaka te da pri opisu vlastite povijesti nije moguće ostati objektivni. On također donosi i podatke o svojim suvremenicima Juraju Draškoviću, Nikoli Zrinskom, Kristofu Ugandu, Ambrozu Gregorijacu i mnogim drugima. Činjenicu da je Antun Vramec vrlo značajan za hrvatsku povijest, posebice šesnaesto stoljeće potvrđuje August Šenoa koji ga je uvrstio kao jednog od likova u svoj povijesni roman *Zlatarovo zlato*.

Potrebno je naglasiti da nisu svi podaci koje Vramec iznosi u opisu ranih događaja pouzdani. Kronologija u prve četiri dobe nije posve točna te ne postoje dokazi da su svi podaci koje iznosi istiniti.¹⁴² Neke od krucijalnih grešaka koje je Vramec učinio u zapisivanju povijesti su navođenje krive godine početka vladavine bizantskog cara Herkalija¹⁴³, kriva godina početka pontifikata pape Stjepana VI. i Ivana IV. te kriva godina Krbavske bitke.¹⁴⁴¹⁴⁵ Sudeći

¹⁴² ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina 16.stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., 110.; Olga Šojat bavila se pogreškama u *Kronici* te iz njezinih istraživanje preuzimam neke podatke

¹⁴³ Heraklije car postaje 610., a ne 611. kako to navodi Vramec

¹⁴⁴ Vramec navodi da je Stjepan VI. postao papa 894. , a ne 896., pontifikat Ivana IV .počinje 640., a ne 632., Krbavska bitka zbilja se 1493., a ne 1494.

po tome u ranijim razdobljima vidljiva je književna sloboda te ih ne možemo uzeti kao potpuno vjerodostojan povijesni izvor. To ne mijenja činjenicu da su događaji iz novijih razdoblja zapisani točno, povijesno relevantno, ali ipak s dozom subjektivizma. Pogreške ne osporavaju *Kroniku* kao povijesno djelo jer dokazano je da i u ljetopisima ostalih zapisivača povijesti postoje krive datacije, netočni podaci i prešućivanje istine.

Čitajući *Kroniku* uvijek treba imati na umu da je nastala iz pera književnika, a ne povjesničara jer Vramec koliko god se trudio biti nepristran zapisivač povijesti, on u svoje djelo umeće književnu slobodu i sam kreira zbilju na način na koji ju on doživljava. Zaključno nakon svih ovih opažanja možemo *Kroniku* nazvati prvim kajkavskim povijesnim djelom i primarnim izvorom za šesnaesto stoljeće koje predstavlja jedinstven književni ostvaraj.

7.POSTILA, DJELO KOJE ANTUNU VRAMCU DAJE PJESNIČKE ODREDNICE

Postila, punim imenom *Postilla na vsze leto po nedelne dni vezda znoich izpraulena fzlouenfzkim iezikom po Antolv Vramcze*, je drugo djelo Antuna Vramca, tiskana je 1586. te pripada najstarijim knjigama kajkavske književnosti.¹⁴⁶

Ovo književno djelo je zapravo zbirka propovjedi te je kao takva mogla služiti kao priručnik za svećenike. Branko Vodnik *Postili* daje epitet najvećeg književno prozaičkog djela na kajkavskom jeziku.¹⁴⁷

Postila je tiskana u Varaždinu, ovo djelo je ujedno i prva tiskana knjiga u varaždinskoj tiskari, tiskana je u vrijeme kada je Vramec ondje bio župnik.¹⁴⁸ Ovo djelo ima dva djela, a jednako

¹⁴⁵ ŠANJEK, Franjo, Povijesna razmišljanja Antuna Vramca (1538.-1587.), Dani hvarskog kazališta, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993., str.200.

¹⁴⁶ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.127.

¹⁴⁷ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913., str.210.

¹⁴⁸ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913., str.209.

kao *Kronika* posvećena je jednom biskupu, ovaj put posveta je pripala zagrebačkom biskupu Petru Herešincu.¹⁴⁹

Postila sadrži tumačenja svetih evanđelja koja su raspodijeljena u dva djela, prvi je posvećen nedjeljnim evanđeljima, a drugi se odnosi na evanđelja za ostale dane i blagdane.¹⁵⁰ U drugom djelu nalaze se još i životopisi ovih svetaca: sv. Andrija apostol, sv. Toma apostol, sv. Stjepan prvomučenik, sv. Ivan apostol, sv. Matija apostol, sveti Filip i Jakov apostoli, sv. Ladislav, sveti Petar i Pavao, sv. Marija Magdalena, sv. Jakob, sv. Lovro, sv. Stjepan kralj, sv. Bartol, sv. Augustin, sv. Ambrozije, sveti Joakim i Ana, sv. Matej, sv. Luka, sv. Šimun, sv. Juda, sv. Emrik, sv. Martin, sv. Elizabeta, sv. Katarina.¹⁵¹

Postila je vrlo važno djelo za katoličku obnovu jer govori o svetoj katoličkoj vjeri kao jedinoj pravoj i ispravnoj.¹⁵² Prvi koji je uzeo u ruku *Postilu* i počeo ju kritički analizirati bio je Vatroslav Jagić. *Postila* je tiskana u nekoliko izdanja, Klaić u vrijeme svoga istraživanja poznaje njih pet koje i analizira. Franjo Fancev je kasnijim istraživanjem¹⁵³ ustanovio da postoji i šesto izdanje koje se čuva u kapucinskoj knjižnici u Varaždinu.¹⁵⁴ Još jedan istraživač Vramčevog književnog rada, Alojz Jembrih u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća svojim iscrpnim istraživanjem ustanovio je da postoje još i sedmi i osmi primjerak *Postile*, jedan je pohranjen u knjižnici varaždinskih franjevaca, a drugi se čuva u Muzeju grada Varaždina.¹⁵⁵ *Postila* ima i svoj deveti primjerak koji je prvo bio u vlasništvu Marka Vidovića, a danas pripada varaždinskim kapucinima.¹⁵⁶ Svi ovi gore navedeni primjerci

¹⁴⁹ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913., str.209.

¹⁵⁰ VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913., str.209.

¹⁵¹ TURČINOVIĆ, Josip, Antun Vramec sporni hrvatski teolog, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995., str.73.

¹⁵² JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 198., str.127.

¹⁵³ Fancev ovo istraživanje provodi 1913. u arhivu za slavensku filologiju u Berlinu; prema JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.127.

¹⁵⁴ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.128.

¹⁵⁵ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981, str.129.

¹⁵⁶ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.128.

nažalost nisu potpuni, jedino potpuno izdanje, odnosno deseti primjerak jest onaj koji je svoje počasno mjesto našao u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Konačno postoji i jedanaesti primjerak koji je svoje mjesto čuvanja pronašao izvan domovine, u Pečuhu.¹⁵⁷ Sve primjerke *Postile* krase velik broj glosa koje predstavljaju pomno objašnjenje nepoznate riječi, pojma ili radnje.

Razlog zbog kojeg kažem da je *Postila* djelo koje Vramcu daje pjesničke odlike nije lirske prirode. *Postila* nije lirsko djelo, već široko prozno djelo na narodnom jeziku. Pjesničke odrednice pronalazim u uzvišenom stilu, dugim rečenicama koje krase epiteti, idilični opisi, poetsko prikazivanje svetaca, prenošenje Božje ljubavi puku, naglašena slikovitost. *Tužbalica* u *Postili* je također pjesnički element, iskaz dubokih emocija, a ona je ujedno i dokaz kajkavske usmene lirske poezije.¹⁵⁸ Kao primjer navodim ove stihove tužbalice koji govore o patnji i mukama hrvatskog roda, ali i o osjećaju tuge nakon smrti voljene osobe:

„Tako i vezda na heruateh, gda fto vmerie poglavit chlouek, fenefze naimu, ke zuuna popeuiau i iaukaiu i plachufze, a na fzercze neimga ni namifzli. Preztogafze placha more biti. Za mertueczi ielifze potrebno plakati ali falofztiti?“¹⁵⁹

Postila, jednako kao i *Kronika* ima i didaktičan karakter upravo iz razloga jer je trebala Božju riječ prenijeti puku. Vramec je želio ovim djelom tumačiti Sveto pismo. Ako uzmemo u obzir da je ovo vrijeme protureformacija tada slijedi logičan zaključak zašto je bilo iznimno važno tumačiti evanđelje na ispravan način. Vramec je učinio da tumačenje Božje riječi, osim što je bilo ispravno, bude i običnom puku razumljivo. Sada običan čovjek ima dostupno tumačenje nedjeljnog evanđelja na narodnom jeziku, a ne na latinskom kao što je to bio prije običaj.

U *Postili* autor daje naslutiti čitatelju da želi biti njemu blizak, a posebno se želi približiti nižem sloju, obezvrijeđenom i omalovažavanom seljaku. To je posebno lijepo vidljivo iz opisa seljaka i kmeta gdje Vramec njih opisuje kao časne i plemenite ljude koji nažalost žive u nesretnom vremenu u kojem ih njihovi gospodari ugnjetavaju.¹⁶⁰ Vidljivo je da svoju

¹⁵⁷ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.137.

¹⁵⁸ KEKEZ, Josip, Prožimanje usmene i pismene kajkavske književnosti starijih razdoblja, Časopis KAJ, Broj II/86, godina XIX., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, str.31.

¹⁵⁹VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja JAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.. str.235., I. dio

¹⁶⁰ JEMBRIH, Alojz, Hrvatski filološki aspekti, Zrinski, Čakovec 1990., str.20.

čitalačku publiku poziva na poniznost i jednakost te upozorava da su pred Bogom svi jednaki, a smrt neće nikoga zaobići. Navedeno proizlazi iz ovih rečenica u *Postili*: „ *Zmert iednako vzem dohagia. Bogatczem zemelzkim i telounijim nazlagianiem i polofeniem, neuoliam i tefkocham i petlarie konecz donafa, kako modri veli. Vmerie Bogat, vmerie i vbog, vmerie modri takaiife i maneni, vmerie, vmerie grefnik, vmerie i prauichni, da konecz, ztalztanie i frulenie dufe po zmerti ne iednako.* “¹⁶¹

Ove rečenice ujedno služe kao opomena bogatoj gospodi da se prizemni i preispita svoje postupke, a Vramec ovdje propovijeda stilom i načinom Isusa Krista što je tipično za homiletička djela kao što je *Postila*.

Kada sagledamo sve ove činjenice tada možemo reći da je Vramec imao želju obrazovati svoje stanovništvo, dati im knjigu na jeziku koji razumiju i potaknuti ih na promišljanje.

8. SLIKA SUVREMENOSTI ŠESNAESTOGA STOLJEĆA U DJELIMA ANTUNA VRAMCA

Iz analize šestoga doba u *Kronici* vidljivo je da Vramec uspješno zapisuje sve važne događaje koji se zbivaju u šesnaestome stoljeću, s naglaskom na prijetnje i provale Osmanlija te na slavne i manje slavne podvige hrvatskih junaka. Kada piše o borbama s Osmanlijama tada unosi subjektivnost u povijesni zapis. U takvim zapisima se može vidjeti strah i srdžba prema Osmanlijama, a upravo će to biti glavni element antiturske epike.¹⁶² Subjektivnosti nema mjesta u povijesti, ali ako gledamo Antuna Vramca kao svjedoka vremena, a ne zapisničara i opisivača događaja tada su nam njegove emocije itekako korisne. U povijesti kao znanosti emocije su glavni predmet istraživanja te nam one daju sliku mentaliteta naroda i odraz unutarnje svijesti čovjeka.¹⁶³ Primjer zapisa iz *Kronike* u kojem možemo iščitati strah od

¹⁶¹ VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.150-151., I.dio

¹⁶² DUKIĆ, Davor, Iščitvanje srdžbe i straha u Hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća, *Poj željno!* : iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka / urednik Amir Kapetanović, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2012., str.217.

¹⁶³ DUKIĆ, Davor, Iščitvanje srdžbe i straha u Hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća, *Poj željno!* : iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka / urednik Amir Kapetanović, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2012. , str.218.

Osmanlija: „1556. *Zygetgrad obfzedofse veliku mochiu Turczy, terti eruati iako pochefse. Da dobri Vitez i Kapitan Marko Horuat, fzile i iakozti Turfzkoi obderfa grada Zigeta.*“¹⁶⁴

U *Kronici* spominje rođenja i smrti slavnih svojih suvremenika, ali svakidašnje prilike i život običnih ljudi još su bolje opisani u *Postili*. Alojz Jembrih je istraživač koji se bavio i poljem suvremenosti u Vramčevim djelima te u svojim studijama donosi zapise o tome kako se živjelo u šesnaestome stoljeću iz kuta gledišta Antuna Vramca.¹⁶⁵

U *Kronici* je naglasak na povijesnim događajima, pisac šturo i jasno iznosi podatke, a u *Postili* se bavi društvenim odnosima te su opisi sada izdašniji.¹⁶⁶ Društveni sloj kojeg se na nekoliko mjesta u *Postili* dotiče su vojnici i vitezovi.¹⁶⁷ Oni Vramcu nisu omiljeni te ih opisuje kao samodopadne pijanice koje su Osmanlije lako slomile.¹⁶⁸ Kao primjer navodim opis prema kojem se hrvatski vojnici ponašaju kao barbari: „*Onie fzaada naiboldfi vitez i voinik, ki dobro i iako more piti, oddurno, nechiszto, nepochteno i pogano gouoriti. Onie fzada dober voinik ki zna vkrafzati, fzijlu vzeti i v Boga neuolna chloueka rafzipati*“¹⁶⁹. Zanimljiva je činjenica da sada vojnike spominje u negativnom kontekstu, a u *Kronici* hrvatske branitelje i vojskovođe veliča.

Vramec se dotakao i položaja žena u novovjekovnom društvu na način da govori o njihovom potlačenom položaju u društvu te iskazuje žalovanje za nemogućnosti žene da se obrazuje.¹⁷⁰ Iz ovoga je vidljivo da Antuna Vramca možemo smatrati prvim feministom u hrvatskoj književnosti, odnosno zastupa feminističke stavove prije same pojave feminizma. Zalaganje za školovanje žena vidljivo je u ovim riječima: „*Vnogi iefzu ki ftimaiu, da fenam i deuoikam ili deuiczam Nauuka i pifzma hafznouito iefzt znati*...“¹⁷¹

¹⁶⁴ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.60.

¹⁶⁵ Jembrih *Postilu* promatra kao odraz Vramčeva vremena, a ovo njegovo istraživanje uvelike mi je pomoglo za vlastitu analizu

¹⁶⁶ JEMBRIH, Alojz, *Hrvatski filološki aspekti*, Zrinski, Čakovec 1990., str.19.-20.

¹⁶⁷ JEMBRIH, Alojz, *Hrvatski filološki aspekti*, Zrinski, Čakovec 1990., str.20.

¹⁶⁸ JEMBRIH, Alojz, *Hrvatski filološki aspekti*, Zrinski, Čakovec 1990., str.20.

¹⁶⁹ VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.42., II. dio

¹⁷⁰ JEMBRIH, Alojz, *Hrvatski filološki aspekti*, Zrinski, Čakovec 1990., str.20.-21.

¹⁷¹ VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.117. II. dio ; prema JEMBRIH, Alojz, *Hrvatski filološki aspekti*, Zrinski, Čakovec 1990., str.20.-21.

U *Postili* Vramec opisuje tešku svakodnevnicu maloga čovjeka koji mora teško raditi da bi preživio, ali kaže da će za tu muku bit nagrađen od Boga.¹⁷² Također spominje loše prilike u feudalnom sistemu onoga vremena, govori o nemilosrdnom i ružnom ponašanju gospodara feudalca prema svojim slugama.¹⁷³

Primjer takvog zapisa nalazimo u *Postili*: „*Takoui fzlude hudi, ni fzreche, ni dobra ne budu imeli, arkije Gofzpodaru ali Gofzpodnu hud ali neueren, on fzebe hud i nehafznouit bude.*“¹⁷⁴

U *Kronici* postoje zapisi o tome da kmetovi nisu uvijek željeli biti pokorni svojim gospodarima i trpjeti nepravdu. Kao primjer navodim dva zapisa o ustanku kmetova:

„1514. *Ouo vreme kmeti gore fztafse proti gozpode i nebuduchi pokorni ny podaini fzuoie Gozpode i plemenitim liudem na Vogreh...*“¹⁷⁵,

„1573. *Kmeti na Szlouenieh vztali i zdignulizuze bili proti fzuoie Gozpode, i Plemenitim liudem, kotere pofzekoffe obefziffe, pomoriffe i Oztale napokornozt dopelaffe.*“¹⁷⁶

U vremenu u kojem živi Antun Vramec postoji jedan gorući problem u Crkvi, a on se zove reformacija. On je dobro upućen u razloge zbog kojih je došlo do reformacije, sam vidi probleme u Crkvi te u *Postili* negoduje protiv kupnje crkvenih položaja.¹⁷⁷

U *Kroniku* unosi autobiografske elemente, a jedan od njih je spominjanje vlastitog doktorata: „1567. ... *Ouo vreme ia iezem v Rime Doctorem poztal.*“¹⁷⁸

¹⁷² JEMBRIH, Alojz, Hrvatski Hrvatski filološki aspekti, Zrinski, Čakovec 1990., str.21.

¹⁷³ JEMBRIH, Alojz, Hrvatski Hrvatski filološki aspekti, Zrinski, Čakovec 1990., str.22.

¹⁷⁴ VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.,str.226. I.dio

¹⁷⁵ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.53

¹⁷⁶ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.64.

¹⁷⁷ JEMBRIH, Alojz, Hrvatski Hrvatski filološki aspekti, Zrinski, Čakovec 1990., str.22.

¹⁷⁸ VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.63.

9.STIL I JEZIK U DJELIMA ANTUNA VRAMCA S NAGLASKOM NA STIL I JEZIK KRONIKE

Brojni istraživači i proučavatelji kao što su Alojz Jembrih, Vatroslav Jagić, Zvonimir Junković, Stjepan Ivšić, Josip Vončina i Antun Šojat promatrali su leksik i stil Antuna Vramca uglavnom iz perspektivne povijesne dijalektologije. Prvi istraživači koje su se bavili isključivo jezikom *Kronike* te objavili mnoge studije na ovu temu bili su slovenski povjesničar književnosti Antun Raič te slovenski filolog Franc Mikloušič.¹⁷⁹

Moj cilj je predstaviti jezik i stil s polja književne tradicije uz poneki element kajkavske dijalektologije. Prije svega treba reći da Vramec svoja djela stvara na narodnom jeziku, odnosno na jeziku podneblja u kojem živi i djeluje. *Kronika* i *Postila* su djela na kajkavskom dijalektu petnaestoga i šesnaestoga stoljeća s ponekim latinskim umetkom kao što su npr. posvete. Prema tome zaključujemo da Vramec iako je odlično poznao latinski i u svoja djela umetnuo poneki latinski pasus, on je želio izaći iz okvira hrvatskih humanista te stvara na narodnom leksiku.

Antun Šojat je u svojim istraživanjima primijetio da Vramčev jezik ima elemente slovenskoga što ne čudi upravo iz povijesnih i geografskih razloga.¹⁸⁰ Razlog tomu nalazimo prije svega u mjestu rođenja Vramca, Ormož je maleni gradić u Sloveniji smješten na samoj granici sa Hrvatskom, drugi razlog vjerojatno leži u boravku Vramca u Sloveniji, a treći razlog je jezične prirode, odnosno kajkavski dijalekt područja na kojem Vramec živi i djeluje ima mnoštvo elemenata slovenskoga. O prožimanju hrvatskoga i slovenskoga jezika te o međudjelovanju hrvatske i slovenske književnosti pisao je Alojz Jembrih u svom djelu *Hrvatsko-slovenske književno-jezične veze (1991.)* Najviše slovenskih leksema nalazimo u *Postili* gdje Vramec umjesto *pobijedio* kaže *zmagal*, koristi slovensku konstrukciju glagola pa umjesto *priprave* kaže *spravista*, umjesto *ili* koristi *ali*,... itd.¹⁸¹

¹⁷⁹ VRAMEC, Antun, *Postila*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str.117. II.dio

¹⁸⁰JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski,Čakovec 1981.,str.144. i

ŠOJAT, Antun, Kajkavsko narječje u 16.stoljeću i problem njegova podrijetla, Suvremena lingvistika, br.7-8, Zagreb 1973., str.73.-76.

¹⁸¹ JEMBRIH, Alojz, Hrvatski filološki aspekti, Zrinski-Čakovec, Čakovec 1990., str.33.

U Vramčevu jeziku prisutno je međudjelovanje njegova zavičajna idioma te govora i jezika Zagrebačke biskupije.¹⁸² Iz njegovih djela vidljivo je da je vrlo dobro poznao glagoljašku liturgijsku književnost te je svoje literarne uzore pronalazio upravo u popovima glagoljašima.¹⁸³

Prvi problem na koji nalazimo kada želimo napraviti književnu analizu Vramčeva stvaralaštva jest nejedinstvo i nedosljednost grafije, naime šesnaesto stoljeće je doba kada još ne postoji jedinstvena grafija¹⁸⁴ te su fonemi i grafemi različiti.¹⁸⁵

Ako uspoređujemo jezik i stil Antuna Vramca onda je on najbližiji jeziku i stilu hrvatskih i slovenskih reformatora u uraškom tiskarskom i književnom krugu¹⁸⁶, također on koristi i isti fond latiničkih slova kao i pisci u Urachu.¹⁸⁷ Vramec je osim slovenskoga jezika u svoje djelo umetnuo i elemente mađarskoga i njemačkoga, a to se najbolje vidi iz pravopisa kojim se služi.¹⁸⁸ Vramec u svojim djelima koristi dvadeset i pet fonema, a kada još sagledamo i grafijski inventar tada možemo izdvojiti još jedanaest fonema za koje jedan grafem predstavlja po jedan fonem.¹⁸⁹

Valja nešto reći i o grafijskim rješenjima u Vramčevima djelima: on fonem *c* bilježi grafijski kao *cz*, *z*, *ch*, fonem *č* kao *ch*, *zh*, *cz*, fonem *g* kao *g*, *gh*, fonem *i* kao *i*, *y*, fonem *l* kao *l*, *ll*, fonem *p* kao *p*, *b*, fonem *s* kao *s*, *z*, *fz*, *sz*, *zz*, fonem *š* kao *f*, *s*, *ff*, *fs*, fonem *t* kao *t*, *th*, *tt*, fonem *v* kao *v*, *u*, *w*, fonem *z* kao *f*, *z*, *s*, fonem *ž* kao *f*, *s*.

¹⁸² JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.156.

¹⁸³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.156.

¹⁸⁴ Grafija kakvu poznajemo danas je zasluga Ljudevita Gaja u 19.st.

¹⁸⁵ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.146.

¹⁸⁶ Ovom krugu pripadaju Primož Trubar, Stjepan Konzul, Franjo Hlaj. Antun Dalmatin

¹⁸⁷ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.146.

¹⁸⁸ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.146.

¹⁸⁹ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.146.

Zvonimir Junković o Vramčevima djelima kaže da su najbogatiji izvor za lingvistička istraživanja, a slobodno možemo dodati da su ona i neiscrpan uzor jezika starije hrvatske književnosti.¹⁹⁰

Alojz Jembrih još dodaje da proučavanje jezičnog korpusa Vramčevih djela je i danas nakon svih ovih postojećih analiza zahtjevan posao koji svakako ne može dati suvišne rezultate.¹⁹¹

U svjetskoj književnosti renesansa je bila ta koja je pokrenula val stvaranja djela na narodnom jeziku, s druge strane u hrvatskoj starijoj, naročito književnosti kajkavskog književnog kruga reformacija je bila ta koja je potakla stvaranje na narodnom jeziku.¹⁹² Nameće se pitanje otkuda Vramcu i kasnijim hrvatskim piscima podrška za stvaranje na narodnom jeziku u jeku opasnosti od reformacije. Odgovor leži u zaključcima sa Zagrebačke sinode (8.ožujka 1574.), koji govore o tome da će biskup Juraj Drašković poticati i odobravati književni rad na narodnom, hrvatskom jeziku.¹⁹³

Stil kojim Vramec piše karakteriziramo kao visoki stil s obzirom da piše o biblijskim temama, ratničkoj tematici, vladarima, povijesnim junacima te o idealiziranoj duhovnoj tematici.¹⁹⁴ Visoki stil i uzvišena tematiku su ti koji prevladavaju, ali ne možemo strogo govoriti o prisutnosti isključivo visokog stila već treba reći da na nekim mjestima u *Kronici*, ali i *Postili* imamo vidljive elemente srednjeg stila kada se govori o svakodnevnom životu, niski stil primjećujemo u spomenu na neku bolest, počast ili priču o životu običnog čovjeka. Srednji stil vidljiv je i u opisima šesnaestoga stoljeća jer tada Vramec opisuje suvremeno doba i svakodnevicu.

¹⁹⁰ JUNKOVIĆ, Zvonimir, Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, Rad JAZU, Zagreb, 1972., str.20. , na Zvonimira Junkovića se poziva i Alojz Jembrih u svojoj knjizi Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.

¹⁹¹ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.197.

¹⁹² JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.,str.197.

¹⁹³ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.197.

¹⁹⁴ SOLAR, Milivoj, Teorija književnosti, Školska knjiga, Zagreb 1984., str.63.

Karakteristično za Vramčev stil je uporaba eksplikativnih sinonima što je vidljivo u nadopunjavanju kajkavskih izraza s riječima drugih dijalekata.¹⁹⁵ On to čini da bi dobio široku čitalačku publiku te svoje djelo učinio razumljivim cijelom hrvatskom puku.¹⁹⁶ Uz sinonime vidljiva je i naglašena uporaba pleonazama odnosno istoznačnica.¹⁹⁷ Kao primjer ovoga stila navodim sljedeće: „1462. *Varas i grad Iaicze, Mathias Kral fziľnu ruku vze od Turzkoga Czara...*“¹⁹⁸ Vidljivo je da Vramec koristi dvije istoznačnice, kajkavsku i štokavsku varijantu da bi bio razumljiv cijelom hrvatskom govornom području. U ovome vidim ambiciju Vramca da književno ujedini rascjepkane hrvatske krajeve.

Uporaba ovakvog stila od Antuna Vramca je napravila hrvatskoga, a ne samo kajkavskoga književnika. Sada *Kroniku* i *Postilu* gledamo kao djela koja imaju zastupljena sva tri dijalekta te su namijenjena cjelokupnoj, hrvatskoj čitalačkoj publici, a ne samo kajkavskom arealu.

Stil koji rabi u *Kronici* je dokumentarističan, rečenice su nalik na rečenice u nekom izvještaju, trudi se pisati nepristrano i objektivno, ali to nijednom književniku ne može poći za rukom tako da i iz pera proizlazi dio subjektivnosti, posebice kada ističe herojstvo hrvatskih junaka. U *Kronici*, ali jednako tako i u *Postili* Vramec nastupa kao preporoditelj, nastup mu je vrlo sličan prosvjetiteljima sedamnaestoga i osamnaestoga stoljeća. Možemo reći da je Vramec preteča iliraca jer ideje koje on promiče te način izražavanja vrlo je sličan vremenu *ilirskog pokreta* i promicanja narodnog jezika i kulture.

Ako Vramčeva djela gledamo samo sa stilskog aspekta tada govorimo o kontrastnim djelima, naime *Postila* i *Kronika* su sadržajno, stilski i namjenski potpuno različita književna djela, pripadaju različitim književnim vrstama, ali posjeduju neke zajedničke karakteristike. Prva i najvažnija zajednička odrednica *Postile* i *Kronike* je njihova didaktičnost, jednostavan i lako razumljiv jezik te oba djela možemo promatrati i kao priručnike. *Kroniku* kao povijesno djelo koje pruža uvid u kompletnu do tada poznatu povijest, a *Postilu* kao priručnik za tumačenje

¹⁹⁵ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina 16.stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.22.

¹⁹⁶ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina 16.stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.22.

¹⁹⁷ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina 16.stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.113.

¹⁹⁸VRAMEC, Antun, *Kronika*, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992., str. 49.

Božje riječi svećenicima i puku. Jezično bogatstvo *Postile* je u tome što je ona stvarana međudjelovanjem triju narječja, kajkavskog, štokavskog i čakavskog. U ovoj zbirci propovjedi Vramec slijedi jezik i stil Bernardina Splicićana koji je predstavljen u njegovom *Lekcionaru*.¹⁹⁹ Temelj *Lekcionara* počiva na glagoljaštvu, prema tome možemo reći da je Vramčev stil nalik na stare glagoljaše.²⁰⁰

Antun Raič jezik i stil Vramca poistovjećuje s načinom na koji stvara Juraj Habdelić.²⁰¹

Alojz Jembrih je jedan od najvećih zagovaratelja Vramca kao vjernog sljedbenika glagoljaša, a njegov jezik karakterizira kao specifičan knjiški, čakavsko-kajkavsko hibridni jezik.

Kada govorimo o jeziku, još jedna specifičnost koja pokazuju *Kronika* i *Postila* je neprekinuta veza sjeverne i južne starije hrvatske književnosti, te nam je ovo ujedno dokaz da su se pisci međusobno čitali i podržavali.²⁰² Ovu teoriju dokazuje grafijski inventar, većina grafema u Vramčevima djelima pripada sjevernoj grafijskoj zoni, a leksemi *ouicicah*, *coccot* pripadaju južnoj grafijskoj zoni.²⁰³

Danas nema dvojbe da je Vramčev jezik hrvatski jezik, a njegova djela pripadaju hrvatskoj književnosti, ali Antun Raič je u devetnaestome stoljeću bio jedan od najvećih zagovaratelja jezika Antuna Vramca kao jezika slovenske osnovice, a slične teze je u počecima svojih istraživanja imao i Vatroslav Jagić.²⁰⁴ Tu tezu svojim filološkim istraživanjem opovrgnuo je Alojz Jembrih.²⁰⁵

Antun Vramec u svojim posvetama daje do znanja da stvara na narodnom hrvatskom jeziku, tj. on u posveti *Kronike* svoj jezik naziva *illyrica lingua*, a u *Postili* koristi sintagmu *lingua*

¹⁹⁹JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.201.

²⁰⁰ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.201.

²⁰¹JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.229.

²⁰² Ovu konstataciju navodim na temelju Jembrihove dijalektološke analize jezika u *Kronici* i *Postili*

²⁰³JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.211.

²⁰⁴JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.211.

²⁰⁵ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.197.-208. , str.229.-231.

*sclavonica*²⁰⁶, stoga ne čudi što je ove latinske izraze prevodio kao slovenski jezik te je zbog toga nastala greška u tumačenju Vramčeva jezika kao slovenskoga, a ne hrvatskog.²⁰⁷

Konačna definicija jezika Antuna Vramca je književni standardni kajkavski hrvatski jezik koji je umjetno stvoren u sredini kajkavskih intelektualaca.²⁰⁸ Takvim jezikom govorili su kajkavski intelektualci na prijelazu iz petnaestoga u šesnaesto stoljeće. Ovakav kajkavski jezik iz Vramčeva pera proizlazi u stilu srednjovjekovnih djela prema glagoljaškim uzorima s fragmentima humanizma i renesanse

10. ZAKLJUČAK

Sažimanjem i povezivanjem svih navedenih podataka i istraživanja tuđih radova te vlastitom sadržajnom analizom stvaralaštva Antuna Vramca može se potvrditi da je teza o njemu kao teologu i zapisničaru povijesti dokazana. Antun Vramec lik je skromna podrijetla koji je svojim obrazovanjem, trudom i zalaganjem uspio trajno zadužiti hrvatsku književnost. Trag koji je ostavio u starijoj hrvatskoj književnosti neizbrisiv je. On je ujedno jedna od najzaslužnija osoba za razvoj kajkavske književnosti.

Koliko je velika njegova ostavština govori i činjenica da ulice u Varaždinu i Zagrebu ponosno nose njegovo ime, a njegovo stvaralaštvo svojatali su Slovenci. Vramec u svojim djelima vješto interferira duhovnom i svjetovnom tematikom, a vidljivo je i prožimanje triju književnih epoha, srednjovjekovlja, humanizma i renesanse, a možemo govoriti i o tome da *Kronika* ima prosvjetiteljski karakter.

Sadržajnom analizom utvrdili smo da iz pera Antuna Vramca proizlaze vjerni podaci o svjetskoj povijesti, ali i detaljne i predivno opjevane homilije i tumačenja evanđelja. Vramcu

²⁰⁶ Sclavonica se odnosi na pojam hrvatske zemle Slavonije, odnosno označava geografski i politički pojam uže Hrvatske

²⁰⁷ JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981., str.231.

²⁰⁸ ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977., str.113.

se često na teret stavljalo da je reformator, ali u ovom svom radu sintezom nekoliko činjenica opravdan je njegov status vjernog katolika.

Naš kroničar je tijekom svog života uživao velik ugled, o tome govori njegovo prijateljstvo s velikom povijesnom ličnosti biskupom Jurajem Draškovićem. Dobio je priliku iskusiti najbolju naobrazbu onoga vremena na sveučilištima u Beču i Rimu, a tu svoju naobrazbu vješto je iskoristio u svom životnom djelovanju u svakoj sredini u kojoj se našao. Jedna od najvažnijih služba koje je vršio je služba zagrebačkog kanonika, a u njegovom životopisu počasno mjesto zauzima tiskarski rad. Njegova djela dobila su privilegiju da budu jedna od rijetkih tiskanih hrvatskih knjiga onoga vremena, a *Postila* je dobila čast da bude prva tiskana knjiga u novootvorenoj varaždinskoj tiskari. Posebnost Vramčeva stvaralaštva leži u tome što je iza sebe ostavio dva kontrastna djela koja svjedoče o prožimanju sjeverne i južne hrvatske književnosti.

Postila i *Kronika* su žanrovski, tematski i stilski različite, ali služile su istoj svrsi, odnosno poučavanju ljudi i kao priručnici. Iako u Vramčevu veličinu danas nitko ne sumnja, o njegovom spomenu u povijesti hrvatske književnosti imamo vrlo malo. Ozbiljnom analizom njegova lika i djela nije se nitko bavio od kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a zadnji je to učinio Alojz Jembrih svojom doktorskom disertacijom i kasnije izdanih nekoliko studija. Na prvu se čini da se njegovim djelima i njime samim bavio velik broj istraživača, ali u usporedbi s ostalim velikanima hrvatske starije književnosti, studije o Antunu Vramcu javljaju se u poražavajuće niskom broju.

Po mom sudu Vramca se kao kroničara može staviti rame uz rame s Tomom Arhiđakonom, Andrijom Dandolom, popom Dukljaninom i ostalim uzoritim srednjovjekovnim kroničarima. Važno je naglasiti činjenicu da postoje očite greške u Vramčevu zapisivanju povijesti, ali iz toga proizlazi druga njegova vrlina, a to je pjesnička sloboda, mašta i kreacija koje su od *Kronike* učinile povijesno djelo koje ipak nije posve povijesno autentično, ali je književni itekako vrijedno.

Kronika i *Postila* predstavljaju jedinstven književni ostvaraj šesnaestoga stoljeća koji je Antuna Vramca stavio na pijedestal hrvatske starije književnosti.

11.SAŽETAK

U ovom radu riječ je o liku i djelu Antuna Vramca s naglaskom na analizu *Kronike* kao prvog kajkavskog povijesnog djela. Antun Vramec jedan je od predvoditelja starije hrvatske kajkavske književnosti. U ostavštinu ostavio je samo dva djela, *Kroniku* i *Postilu*. *Kronika* je ljetopis podijeljen u šest doba te sadržava cjelokupnu do tada poznatu povijest svijeta, počevši s postankom svijeta, a zaključno s 1578. *Kronika* je nastala po uzoru srednjovjekovnih kroničara. *Postila* je djelo duhovna karaktera te predstavlja zbirku propovijedi odnosno tumačenje evanđelja. Posebnost ovih djela je što su u šesnaestomu stoljeću u jeku humanizma i latinizma stvarana na narodnom kajkavskom jeziku u maniri srednjeg vijeka. Kada stvaralaštvo Antuna Vramca želimo smjestiti u određenu epohu to nije moguće jer njegova djela posjeduju srednjovjekovni, humanistički i renesansi karakter. Sadržajna analiza *Kronike* dokazuje da je Antun Vramec vjerodostojan i precizan zapisničar povijesti, ali i slikar suvremenog doba tj. prilika u šesnaestome stoljeću. Radom je dokazano da je lik Antuna Vramca vrlo značajan za razvoj kajkavske književnosti. U njegovim djelima prisutno je jezično i stilsko bogatstvo. U svoja djela vješto je umetnuo tri hrvatska narječja te napravio tematski spoj duhovne i svjetovne književnosti.

Ključne riječi: Antun Vramec, *Kronika*, *Postila*, srednji vijek, povijest, kajkavska književnost

12. IZVORI I LITERATURA

12.1. PRIMARNI IZVORI

1) VRAMEC, Antun, Kronika, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.

2) VRAMEC, Antun, Postila, Posebna izdanja HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb- Varaždin 1992.

12.2. SEKUNDARNI IZVORI

1) BOGIŠIĆ, Rafo, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, 16.stoljeće- protestantizam i reformacija, Književni krug, Split, 1992.

2) BUČAR, Franjo, Povijest hrvatske protestantske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1910.

3) DUKIĆ, Davor, Iščitvanje srdžbe i straha u Hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća, Poj željno! : iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka / urednik Amir Kapetanović, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2012.

4) GEORGIJEVIĆ, Krešimir, Hrvatska književnost od 16. do 18.stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Zagreb 1961.

5) KEKEZ, Josip, Prožimanje usmene i pismene kajkavske književnosti starijih razdoblja, Časopis KAJ, Broj II/86, godina XIX., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb

6) KOLUMBIĆ, Nikica, Odjeci protestantizma u hrvatskih pisaca katoličke sfere, Dani hvarskog kazališta, Hrvatski humanizam, XVI. Stoljeće - protestantizam i reformacija, Književni krug, Split 1992.

7) JEMBRIH, Alojz, Antun Vramec i njegovo djelo, Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije, Naklada Zrinski, Čakovec 1981.

8) JEMBRIH, Alojz, Hrvatski filološki aspekti, Zrinski, Čakovec 1990.

9) JEMBRIH, Alojz, O Vramčevoj Kronici, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992.

10) JUNKOVIĆ, Zvonimir, Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, Rad JAZU, Zagreb, 1972.

11) RADOJČIĆ, Nikola, O izvorima Vramčeve Kronike, 1928., Digitalna zbirka HAZU

- 12) SOLAR, Milivoj, Teorija književnosti, Školska knjiga, Zagreb 1984.
- 13) ŠANJEK, Franjo, Povijesna razmišljanja Antuna Vramca (1538.-1587.), Dani hvarskog kazališta, Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993.
- 14) ŠTEFANČIĆ, Vjekoslav, Pet stoljeća hrvatske književnosti (zbornik radova), Hrvatska književnost srednjeg vijeka. Od XII. do XVI. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- 15) ŠOJAT, Antun, Kajkavsko narječje u 16.stoljeću i problem njegova podrijetla, Suvremena lingvistika, br.7-8, Zagreb 1973.
- 16) ŠOJAT, Antun, Kratki navuk jezičnice hrvatske, Jezik stare hrvatske književnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2009.
- 17) ŠOJAT, Olga, Hrvatski kajkavski pisci, druga polovina XVI. stoljeća, svezak I., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb 1977.
- 18) TURČINOVIĆ, Josip, Antun Vramec sporni hrvatski teolog, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995.
- 19) VODNIK, Branko, Povijest hrvatske književnosti od humanizma do potkraj VIII. stoljeća, knjiga I., Zagreb 1913.

12.3. INTERNETSKI IZVORI

- 1) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30889> pristupljeno 11.8.2019.
- 2) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62298> pristupljeno 11.8.2019,